

**Ներառական կրթության իրականացման
հիմնախնդիրները Հայաստանի Հանրապետության
նախնական մասնագիտական (արհեստագործական) և
միջին մասնագիտական կրթական համակարգում ու
դրանց լուծման ուղիները**

Սույն մոդելը մշակվել է «Մեյվ դը չիլդրեն» կազմակերպության կողմից՝ ԱՄՆ Միջազգային Ջարգացման Գործակալության (ԱՄՆ ՄԶԳ) կողմից ֆինանսավորվող «Հաշմանդամություն ունեցող անձանց կենսամակարդակի բարելավում զբաղվածության խթանման միջոցով» (LIFE) ծրագրի շրջանակներում:

Մոդելում արտահայտված տեսակետերը, առաջարկությունները և երաշխավորությունները կարող են չարտացոլել ԱՄՆ Միջազգային Ջարգացման Գործակալության և «Մեյվ դը չիլդրեն»-ի տեսակետները:

Բովանդակություն

Նախաբան.....	3
Գլուխ 1. Ներառական կրթության իրականացման հիմնախնդիրները Հայաստանի Հանրապետությունում նախնական (արհեստագործական) և միջին մասնագիտական կրթության համակարգում.....	5
1.1. Ներառական կրթության իրականացման համակարգային հիմնախնդիրները մասնագիտական կրթության և ուսուցման ոլորտում.....	5
1.2. Ներառական կրթության իրականացման օրենսդրական հիմնախնդիրները մասնագիտական կրթության և ուսուցման ոլորտում.....	10
1.2.1. ՀՀ օրենքը Հայաստանի Հանրապետության կրթության զարգացման 2011-2015 թվականների պետական ծրագիրը հաստատելու մասին (23.06.2011թ.)	11
1.2.2. «Կրթության մասին» ՀՀ օրենք (14.04.1999թ.).....	12
1.2.3. «Կրթության առանձնահատուկ պայմանների կարիք ունեցող անձանց կրթության մասին» ՀՀ օրենք (25.05.2005թ.).....	12
1.2.4. «Նախնական մասնագիտական (արհեստագործական) և միջին մասնագիտական կրթության մասին» ՀՀ օրենք (08.07.2005թ.)	13
1.2.5. «Հաշմանդամություն ունեցող անձանց իրավունքների պաշտպանության և սոցիալական ներառման մասին» ՀՀ օրենքի նախագիծ.....	14
1.3. Հայաստանի Հանրապետությունում նախնական (արհեստագործական) և միջին մասնագիտական կրթության համակարգում ներառական կրթության իրականացման հիմնախնդիրների ամփոփում.....	14
Գլուխ 2. ՄԿՈԻ համակարգում ներառական կրթության ներդրման, հաշմանդամություն ունեցող անձանց ներգրավման և զբաղվածության ապահովման մոդելը և դրա կիրառումը	19
2.1. ՄԿՈԻ համակարգում ներառական կրթության ներդրման, հաշմանդամություն ունեցող անձանց ներգրավման և զբաղվածության ապահովման մոդելը.....	19
2.2. ՄԿՈԻ համակարգում ներառական կրթության ներդրման, հաշմանդամություն ունեցող անձանց ներգրավման և հետագա զբաղվածության ապահովման մոդելի կիրառումն ապահովող միջոցառումների առաջարկություններ	29
Գրականություն	39
Հավելված	41

Նախաբան

2010 թվականին Հայաստանի Հանրապետությունը վավերացրել է «Հաշմանդամություն ունեցող անձանց իրավունքների մասին» ՄԱԿ-ի կոնվենցիան, որի նպատակն է սատարել, պաշտպանել և ապահովել հաշմանդամություն ունեցող բոլոր անձանց մարդկային իրավունքների և հիմնարար ազատությունների լիակատար ու հավասար իրացումը, ինչպես նաև հարգալից վերաբերմունքը նրանց արժանապատվության նկատմամբ: Այս կոնվենցիայի վավերացումը ենթադրում է, որ Հայաստանի Հանրապետությունն իր պատրաստակամությունն է հայտնում իրականացնել այնպիսի բարեփոխումներ, որոնք նորովի կլուծեն հաշմանդամություն ունեցող անձանց հիմնախնդիրները և կնպաստեն հաշմանդամություն ունեցող անձանց հասարակական կյանքին ինտեգրվելուն:

2014թ. հունվարի 1-ի դրությամբ ՀՀ-ում հաշվառված է եղել 193836 հաշմանդամություն ունեցող անձ (ՀՀ բնակչության շուրջ 6 %-ը): Աշխատունակ տարիքի հաշմանդամություն ունեցող անձիք (18-ից 63 տարեկան) կազմում են նրանց ընդհանուր թվի 65.8 %-ը, իսկ նրանցից զբաղված է միայն շուրջ 9 %-ը¹: Զբաղվածության նման ցածր տոկոսը աշխատունակ տարիքի հաշմանդամություն ունեցող անձանց մոտ պայմանավորված է մի շարք գործոններով՝ համապատասխան աշխատատեղերի, ձեռներեցության և աշխատաշուկայում հավասար մրցակցային պայմանների բացակայությամբ, գործատուների կողմից հաշմանդամություն ունեցող անձանց աշխատանքի ընդունելու դժկամությամբ, նպաստավոր պետական քաղաքականության կամ դրա մասին համապատասխան տեղեկատվության բացակայությամբ, մասնագիտական կրթություն և որակավորում չունենալու հանգամանքով և այլն: Առանձնահատուկ ուշադրություն է գրավում այն փաստը, որ հաշմանդամություն ունեցող անձանց շատ քիչ տոկոսն է, որն ունի մասնագիտական կրթություն: Եվ ընդհանրապես, նրանցից շատ քչերն են ընդգրկված եղել մասնագիտական կրթության և ուսուցման ոլորտում: 1990-ական թթ. վերջին և 2000-ական թթ. առաջին տասնամյակի ընթացքում ՀՀ նախնական մասնագիտական (արհեստագործական) և միջին մասնագիտական պետական 109 ուսումնական հաստատություններում յուրաքանչյուր տարի ընդունվել և սովորել են մինչև 50 հաշմանդամություն ունեցող անձինք: Եվ չնայած որ 2013-2014 ուսումնական տարում ավելի քան 2 անգամ մեծացել է նախնական մասնագիտական (արհեստագործական) և միջին մասնագիտական ուսումնական հաստատություններ ընդունված հաշմանդամություն ունեցող անձանց քանակը (շուրջ 110 անձ) միևնույն է, այդպիսի ընդգրկվածությունը դեռևս էապես չի կարող նպաստել այդ խոցելի խմբի զբաղվածության աճին, դրանով իսկ հաշմանդամություն ունեցող անձանց սոցիալական ինտեգրմանը, կենսամակարդակի բարելավմանը, վերընթաց սոցիալական շարժունակությանը և ավելի բարձր սոցիալ-տնտեսական դիրքի ապահովմանը: Իսկ մասնագիտական կրթությունը մի գործոն է, ինչը կարող է

¹ <http://disabilityarmenia.am>

նպաստել հաշմանդամություն ունեցող անձանց զբաղվածության հնարավորությունների մեծացմանը և կենսամակարդակի բարձրացմանը: Սակայն, այստեղ էլ ամեն ինչ միանշանակ չէ: Ինչպես ցույց են տալիս համապատասխան ուսումնասիրությունները ², հաշմանդամություն ունեցող անձանց մասնագիտական ուսումնական հաստատություններում սովորել ցանկացողների թիվը 1.6 անգամ պակաս է սովորել չցանկացողների թվից: Փորձագետները գտնում են, որ դա որոշ չափով պայմանավորված է հաշմանդամություն ունեցող անձանց առողջական վիճակով, հասարակության մեջ տարածված կարծրատիպերով և առավել չափով՝ տարիքով: Հարցման արդյունքները ցույց են տալիս, որ նոր արհեստ սովորելու ցանկությունը հակադարձ համեմատական է տարիքին. բարձր տարիքային խմբում (46-62 տարեկան) սովորել ցանկացողների հարաբերակցությունն ավելի երիտասարդ տարիքային խմբերի (18-35 և 36-45 տարեկան) մոտ 2.7 անգամ ցածր է: Նման իրավիճակը վկայում է այն մասին, որ ավելի երիտասարդ հաշմանդամություն ունեցող անձանց շրջանում մեծ է այն գիտակցումը, որ լավ կրթությունն ու աշխատաշուկայի պահանջներին համապատասխանող մասնագիտությունն առանցքային գործոն են աշխատանք գտնելու և իրենց սոցիալ-տնտեսական դրությունը բարելավելու համար: Այդ գործընթացի իրականացման համար հաշմանդամություն ունեցող անձինք կարևորում են հատկապես տեղական աշխատաշուկայի կարիքներից բխող և դրանք ապահովող արհեստագործական և միջին մասնագիտական կրթությունը: Եվ իրոք, ինչպես ցույց են տալիս զանազան հետազոտություններ (մասնավորապես՝ Թուրինյան գործընթաց, 2012), լավ կրթություն ստացած և բարձրակարգ հմտություններ ունեցող աշխատողների եկամուտներն ավելի բարձր են, քան ավելի ցածր կրթություն ստացած աշխատողներինը: Բացի այդ, լավ կրթություն ստացած անհատների շրջանում գործազրկությունն ավելի ցածր մակարդակի է, և այն ունի ավելի կարճ տևողություն, քան ավելի պակաս կրթվածների շրջանում: Այսպիսի արդյունքներն էլ ավելի են կարևորում հաշմանդամություն ունեցող անձանց մասնագիտական կրթության դերն ու տեղը հաշմանդամություն ունեցող անձանց սոցիալական հիմնախնդիրները լուծելու և հասարակության մեջ նրանց առավել լիարժեք ինտեգրելու հարցում: Միաժամանակ, ՀՀ-ում դեռևս շարունակում է մեծագույն խնդիր հանդիսանալ հաշմանդամություն ունեցող անձանց համար մասնագիտական կրթության համակարգի մատչելիության և այստեղ ներառական կրթության կազմակերպման հարցերը:

² Հաշմանդամություն ունեցող անձանց զբաղվածությունը Հայաստանում. Կարիքներ և խոչընդոտներ. Զեկույց որակական հետազոտության արդյունքների վերաբերյալ, 2013, էջ 101-102)

Գլուխ 1. Ներառական կրթության իրականացման հիմնախնդիրները Հայաստանի Հանրապետությունում նախնական (արհեստագործական) և միջին մասնագիտական կրթության համակարգում

1.1. Ներառական կրթության իրականացման համակարգային հիմնախնդիրները մասնագիտական կրթության և ուսուցման ոլորտում

Նախնական (արհեստագործական) և միջին մասնագիտական կրթության և ուսուցման (այսուհետ՝ ՄԿՈԻ) համակարգում հաշմանդամություն ունեցող անձանց ներգրավումն ու հետագա ուսումնառության կազմակերպումը ենթադրում են, որ մասնագիտական կրթության և ուսուցման գործընթացները պետք է իրականացվեն ներառական կրթության սկզբունքներին հավասարբար: Մինչ այժմ ՄԿՈԻ համակարգում հաշմանդամություն ունեցող անձանց ուսուցանման սակավաթիվ գործընթացները, որոնք իրականացվել են միջազգային փորձի հաշվառմամբ և հաշմանդամություն ունեցող ուսանողներին ուսումնական հաստատության մեջ ինտեգրման ճանապարհով, զգալի հաջողություններ չեն արձանագրել ոչ բովանդակային, ոչ էլ քանակական առումներով: Այդ իսկ պատճառով շատ կարևոր է հասկանալ, թե ինչպես կարող են վերհանվել հաշմանդամություն ունեցող անձանց ներառական մասնագիտական կրթություն իրականացնելու հիմնախնդիրները հետևյալ հարցադրումների շրջանակներում.

- որո՞նք են հաշմանդամություն ունեցող անձանց մասնագիտական կրթություն և ուսուցում ստանալուն նպաստող նախնական և միջին մասնագիտական ուսումնական հաստատությունների ուժեղ կողմերը,
- որո՞նք են հաշմանդամություն ունեցող անձանց մասնագիտական կրթություն և ուսուցում ստանալու համար նախնական և միջին մասնագիտական ուսումնական հաստատությունների թույլ կողմերը,
- որո՞նք են նախնական և միջին մասնագիտական ուսումնական հաստատություններում հաշմանդամություն ունեցող անձանց մասնագիտական կրթություն և ուսուցում ստանալու արտաքին հնարավորությունները,
- որո՞նք են նախնական և միջին մասնագիտական ուսումնական հաստատություններում հաշմանդամություն ունեցող անձանց մասնագիտական կրթություն և ուսուցում ստանալու արտաքին խոչընդոտները:

Վերոգրյալ հարցադրումների շրջանակներում իրականացված ուսումնասիրություններն ու քննարկումները ոլորտի փորձագետների հետ ցույց են տալիս, որ մասնագիտական կրթություն և ուսուցում մատուցելու տեսանկյունից նախնական և միջին մասնագիտական ուսումնական հաստատությունների ուժեղ կողմեր են համարվում այն, որ այդ կազմակերպությունները՝

- առաջարկում են աշխատաշուկայի զանազան ոլորտների ու դրանց պահանջներին համապատասխան տարբեր մասնագիտական կրթական ծրագրեր և մասնագիտություններ,
- հնարավորություններ են ստեղծում քաղաքացիների, այդ թվում և հաշմանդամություն ունեցող անձանց իրենց նախասիրություններին հարիր տարբեր մասնագիտությունների ընտրության և հետագա ուսումնառության համար,
- պատրաստակամ են հաշմանդամություն ունեցող անձանց մասնագիտական կրթությունն ապահովելու գործում՝ հիմնական և լրացուցիչ կրթական ծրագրերի իրականացման գործընթացներում կիրառելով նաև ներառական կրթության ապահովման համար անհրաժեշտ սկզբունքները,
- բավարարում են աշխատաշուկայի պահանջները տարբեր մասնագիտություններ ունեցող որակավորված մասնագետներով՝ ուսանողների ու շրջանավարտների մոտ ձևավորելով անհրաժեշտ գործնական կարողություններ և հմտություններ,
- հաշվի են առնում աշխատաշուկայի պահանջները ուսուցանվող մասնագիտությունների կրթական ծրագրերի մշակման և իրականացման ընթացքում,
- համագործակցում են գործատուների հետ և կազմակերպում են ուսանողների արտադրական պրակտիկաները նրանց կազմակերպություններում,
- հնարավորություն ունեն ուսանողների մասնագիտական ուսուցումը կազմակերպել և իրականացնել գործատուների մոտ՝ այդ թվում և անհատական ուսուցման եղանակով (վարպետային ուսուցում),
- ունեն կրթական ծրագրերի պահանջներին համապատասխան շատ թե քիչ բավարար նյութատեխնիկական հագեցվածություն՝ ուսանողների ուսումնական պրակտիկաները և գործնական ուսուցումը ուսումնական հաստատության արհեստանոցներում, լաբորատորիաներում անցկացնելու համար,
- ունեն կրթական ծրագրերի կազմակերպման ու իրականացման հստակ ժամանակացույց և ուսումնամեթոդական փաստաթղթեր,
- որոշ դեպքերում տրամադրում են անհրաժեշտ հոգեբանական աջակցություն հաշմանդամություն ունեցող անձանց և նրանց ընտանիքներին,
- մի շարք մարզերում ունեն հաշմանդամություն ունեցող անձանց կրթության ապահովման կարիքների և ներառական կրթության սկզբունքների մասին իրազեկված, մեթոդապես որոշակիորեն վերապատրաստված մանկավարժական և վարչական համակազմ,
- բաց են ուսուցման նոր մեթոդների ներդրման ու դրանցով իրենց աշխատանքային գործունեությունը ծավալելու նկատմամբ,
- որոշ դեպքերում ստեղծել են կարիերայի կենտրոններ:

Միաժամանակ, ՄԿՈԻ ուսումնական հաստատությունների վերոգրյալ ուժեղ կողմերի հետ միասին առկա մի շարք թույլ կողմեր, ինչպես նաև խոչընդոտներ հաշմանդամություն ունեցող անձանց մասնագիտական կրթություն և ուսուցում ստանալու համար: Մասնավորապես, ՄԿՈԻ հաստատություններում՝

- չեն մշակվում հաշմանդամություն ունեցող անձանց համար նախատեսված ուսուցման անհատական ուսումնական պլաններ մասնագիտական կրթություն և ուսուցում իրականացնելու ընթացքում,
- շենքային պայմանները մեծամասամբ հարմարեցված չեն հաշմանդամություն ունեցող անձանց համար կրթություն և ուսուցում կազմակերպելու համար,
- անբավարար են պետության կողմից ներդրվող ֆինանսական միջոցները, ինչպես նաև խիստ սահմանափակ են վճարովի ծառայությունները և դրանցից ստացված եկամուտները,
- ոչ միշտ է նյութատեխնիկական բազան հագեցած ժամանակակից սարքերով, սարքավորումներով, գործիքներով,
- խիստ սահմանափակ է իրականացվում հեռավար ուսուցման ձևը,
- լիարժեք ներդրված չէ մանկավարժական և վարչական համակարգի վերապատրաստման համակարգը ներառական կրթության մեթոդոլոգիաների կիրառման առումով,
- հիմնականում բացակայում են ներառական կրթությունն արդյունավետորեն իրականացնելու համար անհրաժեշտ մասնագետները (հատուկ մանկավարժ, հոգեբան, սուրդո-մանկավարժ, էրգոթերապիստ, սոցիալական աշխատող, այլն),
- ուսուցանման ընթացքում առկա են հաշմանդամություն ունեցող անձանց մոտ հոգեբանական, ներանձնային, միջանձնային (համակուրսեցիներ, հասարակություն) հարաբերությունների, միջավայրի հետ ինտեգրման խնդիրներ, որոնք չեն լուծվում ուսումնական հաստատությունների կողմից,
- բժշկասոցիական փորձագիտական հանձնաժողովների կողմից հաշմանդամություն ունեցող անձանց տրված ոչ լիարժեք եզրակացությունները և հակացուցումները թույլ չեն տալիս ավելի արդյունավետ իրականացնել նրանց մասնագիտական կրթությունը,
- ընդունելության ընթացքում դիմորդներից չի պահանջվում ներկայացնել բժշկական տեղեկանք առողջության մասին,
- անբավարար են հաշմանդամություն ունեցող անձանց լիարժեք մասնագիտական կրթություն և ուսուցում ստանալու համար անհրաժեշտ ֆինանսական, այդ թվում և լրացուցիչ ֆինանսական միջոցները,
- նախատեսված չէ անհրաժեշտության դեպքում հաշմանդամություն ունեցող անձանց համար տրանսպորտային կարիքների բավարարումը բնակության վայրից դեպի ուսումնական հաստատություն և հակառակը,

- ներառական կրթության իրականացման գործընթացներում բացակայում է միջուսումնական համագործակցությունը կամ այն շատ սահմանափակ է:

Վերոգրյալ խնդիրների լուծման գործընթացում փորձի փոխանակման, այնպես էլ առաջարկությունների ներկայացման համար որոշակի դրական ազդեցություն կարող է ունենալ ՀՀ հանրակրթական ուսումնական հաստատություններում ներառական կրթության իրականացման փորձի³ ուսումնասիրումը և կիրառումը: Հարկ է նշել, որ նման մոտեցումը թույլ կտա ավելի լիարժեք ըմբռնելու ՆԿ իրականացման հիմնական ոլորտների՝ միջավայրի և իրավական դաշտի բարելավման, վերաբերմունքի փոփոխություն և կարողությունների զարգացման հիմնախնդիրները և գտնելու դրանց լուծման ուղիները: Մասնավորապես, դա կարող է առնչվել ուսումնական հաստատությունների նյութատեխնիկական բազայի անհրաժեշտ հագեցվածության, նպատակային ֆինանսավորման, դասախոսամանակավարժական որակյալ անձնակազմի ձևավորման, համանդամություն ունեցող անձանց կարիքների վերհանման, ուսումնական գործընթացի արդյունավետ կազմակերպման, անհատական ուսումնական պլանների մշակման, շահակիցների ներգրավման, օրենսդրական փոփոխությունների իրականացման խնդիրներին, որոնց լուծման ուղիները հանրակրթության ոլորտում կարող են արդիական և համահունչ լինել ՄԿՈՒ ոլորտի համար:

Բացի վերոգրյալից, ՄԿՈՒ ուսումնական հաստատություններում հաշմանդամություն ունեցող անձանց մասնագիտական կրթություն և ուսուցում ստանալու առումով շատ կարևոր է արտաքին հնարավորությունների և խոչընդոտների վերհանումը: Մասնավորապես, ՄԿՈՒ ուսումնական հաստատությունների կողմից հաշմանդամություն ունեցող անձանց մասնագիտական կրթություն և ուսուցում մատուցելու բարենպաստ արտաքին հնարավորություններ կարելի է դիտարկել՝

- առանձին բարենպաստ օրենսդրական և նորմատիվային ակտերի առկայությունը,
- պետության կողմից հաշմանդամություն ունեցող անձանց սատարելու քաղաքական կամքի առկայությունը,
- կրթական համակարգում իրականացվող որոշ բարեփոխումները և պետական աջակցման առանձին ծրագրերի առկայությունը,
- աշխատաշուկայում առանձին մասնագիտությունների գծով աշխատատեղերի առկայությունը և որակյալ մասնագետների պահանջը,

³ “ՀՀ-ում ներառական կրթության իրականացման գնահատում”։ «Կրթական հետազոտությունների և խորհրդատվությունների կենտրոն, 2013թ.

- պետության, գործատուների և միջազգային կազմակերպությունների կողմից սահմանափակ, սակայն պարբերաբար տրամադրվող դրամաշնորհները,
- գործատուների մասնակցությունը պետական կրթական չափորոշիչների մշակման աշխատանքներին,
- գործատուների շրջանում հաշմանդամություն ունեցող անձանց աշխատանքի ընդունելու պայմանների վերաբերյալ իրազեկվածության աստիճանական մեծացումը,
- մասնագիտական կրթություն և ուսուցում ստանալու տարբեր՝ հեռակա, հեռավար, դրսեկ, անհատական (վարպետային) ուսուցման ձևերի առկայությունը,
- հաշմանդամություն ունեցող անձանց կրթական խնդիրները լուծելու գործընթացներում քաղաքացիական հասարակության և որոշ միջազգային կազմակերպությունների ակտիվությունը, այդ ոլորտում նրանց համագործակցությունը ՀՀ պետական լիազոր մարմինների հետ,
- ներառական կրթության իրականացման հանրապետական և միջազգային փորձի առկայությունը,
- ներառական կրթության մասին գովազդի հնարավորությունը ՋԼՄ-ներով:

Միաժամանակ, ՄԿՈՒ ուսումնական հաստատություններում հաշմանդամություն ունեցող անձանց ընդգրկելու, ինչպես նաև արդյունավետ մասնագիտական կրթություն և ուսուցում մատուցելու արտաքին խոչընդոտներ են հանդիսանում՝

- հաշմանդամություն ունեցող անձանց համար արդյունավետ մասնագիտական կրթություն և ուսուցում ստանալու համար ՀՀ օրենսդրության անկատարությունն իր ամբողջության մեջ,
- սոցիալական ապահովության անբավոք քաղաքականությունը հաշմանդամություն ունեցող անձանց և նրանց ընտանիքների նկատմամբ,
- միջավայրի անմատչելիությունը հաշմանդամություն ունեցող անձանց լիարժեք կենսագործունեությունն ապահովելու համար (տրանսպորտ, ենթակառուցվածքներ, այլն),
- գործազրկության մեծ տոկոսը հասարակության մեջ,
- աշխատատեղերի հարմարեցված չլինելը հաշմանդամություն ունեցող անձանց կարիքներին,
- գործատուների մոտ առկա կարծրատիպերը հաշմանդամություն ունեցող անձանց նկատմամբ, գործատուների վատ իրազեկվածությունը հաշմանդամություն ունեցող անձանց կարիքների, նրանց հնարավորությունների, պետական աջակցման ծրագրերի մասին,
- հաշմանդամություն ունեցող անձանց ցածր ինքնագնահատականը և մասնագիտական կրթություն ստանալու մոտիվացիայի պակասը,

- ընտանիքների անդամների ոչ բարեհաճ վերաբերմունքը հաշմանդամություն ունեցող անձանց ինքնադրսևորման ու ինքնաբացահայտման նկատմամբ,
- մասնագիտական կողմնորոշման համակարգի դեռևս անկատար լինելը՝ հաշմանդամություն ունեցող անձանց ՄԿՈԻ համակարգ ուղղորդելու և նրանց կարիքները լիարժեք բացահայտելու համար և այլն:

1.2. Ներառական կրթության իրականացման օրենսդրական հիմնախնդիրները մասնագիտական կրթության և ուսուցման ոլորտում

ՄԿՈւ ոլորտում ՀՀ-ում ներառական կրթության (ՆԿ) արդյունավետ իրականացման համար առանձնահատուկ նշանակություն ունի բարենպաստ օրենսդրական դաշտի առկայությունը: Այդ առումով որոշակի հետաքրքրություն է ներկայացնում հաշմանդամություն ունեցող անձանց զբաղվածությանը և մասնագիտական կրթությանը վերաբերող ՀՀ օրենսդրության վերջերս իրականացված փորձաքննությունը⁴: Այդ փորձաքննության նպատակն է հանդիսացել Հայաստանի Հանրապետության ազգային օրենսդրության, միջազգային օրենսդրության, իրավական նորմերի և չափանիշների հետ վերջինիս համեմատության գնահատումը, ինչպես նաև անհրաժեշտ օրենսդրական փոփոխությունների վերաբերյալ առաջարկությունների փաթեթի պատրաստումը: Արդյունքում նշվել են հետևյալ հիմնական խնդիրները.

- թեև որոշ դպրոցներ հարմարեցված են ներառական կրթություն իրականացնելու համար, այնուամենայնիվ դեռևս բազմաթիվ երեխաներ զրկված են տարրական կրթություն ստանալու հնարավորությունից: Հայաստանի գրեթե բոլոր բարձրագույն ուսումնական հաստատությունները մատչելի չեն հաշմանդամություն ունեցող անձանց համար, ու թեև սահմանված են երաշխիքներ ու արտոնություններ հաշմանդամություն ունեցող անձանց համար, սակայն մեծամասամբ դրանք գործում են միայն տեսականորեն: Մինչդեռ հաշմանդամություն ունեցող երեխաների համար կրթությունը շարունակում է մնալ անմատչելի: Դա պայմանավորված է նրանով, որ կրթության առանձնահատուկ պայմանների կարիք ունեցող անձանց համար կրթական անհատական ծրագրերի իրականացումը երաշխավորված չէ համապատասխան կադրերի պակասի և մատչելի դպրոցների սահմանափակ թվի պատճառով:
- Հաշմանդամություն ունեցող որոշ երեխաներ չեն ստանում կրթություն տնային ուսուցման գործընթացի անվերահսկելիության և անարդյունավետության պատճառով, ինչպես նաև կրթության նկատմամբ հաշմանդամություն ունեցող երեխաների ծնողների մոտեցման պատճառով:

⁴ “Հաշմանդամություն ունեցող անձանց զբաղվածության և մասնագիտական կրթությանը վերաբերող ՀՀ օրենսդրության վերլուծություն”: “Ունիսոն” հասարակական կազմակերպություն, 2012:

Հաշվի առնելով վերոգրյալ խնդիրների լուծման անհրաժեշտությունը ՄԿՈւ ոլորտում, մենք փորձաքննության ենթարկեցինք այդ ոլորտին առնչվող օրենսդրությունը՝ այստեղ ներառական կրթություն իրականացնելու տեսանկյունից՝ հաշմանդամություն ունեցող անձանց մասնագիտական կրթության և ուսուցման արդյունավետ մոդելի մշակման ու դրա կիրառումն ապահովելու նպատակով: Ստորև ներկայացված են վերոգրյալ փորձաքննության արդյունքներն ըստ ՀՀ օրենքների:

1.2.1. Հ Հ օրենքը Հայաստանի Հանրապետության կրթության զարգացման 2011-2015 թվականների պետական ծրագիրը հաստատելու մասին (23.06.2011թ.)

Հայաստանի Հանրապետության կրթության զարգացման 2011-2015 թվականների պետական ծրագրում հիմնականում անդրադարձ է կատարված հանրակրթության համակարգում կրթության առանձնահատուկ պայմանների կարիք ունեցող երեխաների ընդգրկվածության վրա: Ծրագիրը նախատեսում է ստեղծել փոխադարձ կապեր համայնքների և ուսումնական հաստատության ու հատուկ դպրոցների միջև, նպաստել կրթության առանձնահատուկ պայմանների կարիք ունեցող և սոցիալական դժվար պայմաններում գտնվող երեխաներին հասարակության մեջ ներառելու գործընթացին, ինչպես նաև համայնքի զարգացմանն ուղղված աշխատանքներում ներգրավել սոցիալապես խոցելի ընտանիքներին:

Ծրագրում կրթության առանձնահատուկ պայմանների կարիք ունեցող անձանց կրթություն ստանալու թերևս ամենակարևոր մասերից է 82-րդ կետի *գ.* ենթակետը, համաձայն որի կրթության առանձնահատուկ պայմանների կարիք ունեցող երեխաների որակյալ կրթություն ստանալու հնարավորություններն ընդլայնելու նպատակով ստեղծվելու են ներառական կրթության հնարավորություններ բոլոր հանրակրթական դպրոցներում: Բացի այդ, նույն կետի *է.* ենթակետով նախատեսվել է 10%-ով մեծացնել ընդգրկվածությունը մասնագիտական կրթական ծրագրերում, հատկապես ի հաշիվ խոցելի խմբերի երիտասարդների:

Այդ առումով ծրագրով հանրակրթության ոլորտում նախատեսվել են մի շարք հիմնական միջոցառումներ, որոնք են՝

1. Հանրակրթական դպրոցներում կրթության առանձնահատուկ պայմանների կարիք ունեցող երեխաների կրթության կազմակերպման հնարավորությունների ընդլայնումը,
2. Կրթության առանձնահատուկ պայմանների կարիք ունեցող երեխաների բացահայտման և կրթության մեջ նրանց ներգրավման արդյունավետ համակարգի ձևավորումը,
3. Հատուկ դպրոցների համակարգի օպտիմալացումը:

Ինչպես տեսնում ենք, կրթության առանձնահատուկ կարիքներ ունեցող անձանց առումով ծրագիրը բարեփոխումներ է նախատեսում իրականացնել միայն հանրակրթության ոլորտում, և այստեղ անդրադարձ չի կատարվել

ներառական կրթության ներդրման հնարավորությանը ՄԿՈՒ համակարգում: Ծրագրով սահմանված միակ հնարավորությունը, որը ՄԿՈՒ համակարգը կարող է ներգրավել կրթության առանձնահատուկ կարիքներ ունեցող անձանց, մասնագիտական կողմնորոշման և խորհրդատվության արդյունավետ համակարգի ստեղծման դրույթն է:

1.2.2. «Կրթության մասին» ՀՀ օրենք (14.04.1999թ.)

Այս օրենքը ՀՀ կրթության ոլորտի մայր օրենքն է, որը սահմանում է կրթության բնագավառում պետական քաղաքականության սկզբունքները և կրթության համակարգի կազմակերպական-իրավական ու ֆինանսատնտեսական հիմքերը: Այս առումով խիստ կարևոր է, որ օրենքում լինեն այնպիսի ձևակերպումներ, որոնք հնարավորություն կտան ապահովելու կրթության այլ օրենքների, մասնավորապես «Նախնական մասնագիտական (արհեստագործական) և միջին մասնագիտական կրթության մասին» ՀՀ օրենքի առկա և առաջարկվող դրույթների իրականացումը՝ ուղղված ապահովելու կրթության առանձնահատուկ պայմանների կարիք ունեցող անձանց մասնագիտական կրթություն ստանալու մատչելիությունը և այդ կրթությունը ստանալու բնականոն պայմանների ապահովումը: Այդ իսկ պատճառով կրթության այս իրավական ակտի դիտարկումը պետք է նպատակ ունենա վերլուծության միջոցով ներկայացնել այնպիսի առաջարկություններ, որոնք միտված կլինեն օրենքում լրացումներ կատարելուն՝ ուղղված հաշմանդամություն ունեցող անձանց մասնագիտական կրթություն ստանալու իրավունքի մատչելիության ապահովմանը և հիմնված կլինեն նույն օրենքի հոդված 6-ի մաս 6-ի, այն է՝ «Պետությունը անհրաժեշտ պայմաններ է ստեղծում կրթության առանձնահատուկ պայմանների կարիք ունեցող քաղաքացիների զարգացման առանձնահատկություններին համապատասխան կրթություն ստանալու և սոցիալական հարմարվածությունն ապահովելու նպատակով» դրույթի վրա:

1.2.3. «Կրթության առանձնահատուկ պայմանների կարիք ունեցող անձանց կրթության մասին» ՀՀ օրենք (25.05.2005թ.)

Այս օրենքը ՀՀ այն հիմնական իրավական ակտերից է, որը կարգավորում է կրթության առանձնահատուկ պայմանների կարիք ունեցող անձանց իրենց ընդունակություններին և կարողություններին համապատասխան կրթություն ստանալու իրավական, կազմակերպական և ֆինանսական հիմքերը, ինչպես նաև կրթության առանձնահատուկ պայմանների կարիք ունեցող անձանց կրթության կազմակերպման բնագավառում հարաբերությունների մասնակիցների իրավունքներն ու պարտականությունները: Օրենքում տեղ են գտել բազմաթիվ դրույթներ, որոնք մինչ այժմ չեն իրականացվել, որի արդյունքում հաշմանդամություն ունեցող անձանց մեծ մասի համար մի շարք պատճառներով (հաշմանդամություն ունեցող անձանց համար կրթություն իրականացնելու համար անհրաժեշտ տարածքների, կառույցների, ուսուցման համար անհատական տեխնիկական միջոցների և սարքավորումների, համակարգչային

դասարանների, վերականգնողական կաբինետների, մարզական և հանրային միջոցառումների, սննդի, բժշկական սպասարկման, առողջարարական և բուժիչ-կանխարգելիչ միջոցառումների կազմակերպման, կենցաղ-տնտեսական և սանիտարահիգիենիկ սպասարկման բացակայություն և այլն) անմատչելի է ՄԿՈԻ ոլորտում ընդգրկվելը և համապատասխան մասնագիտական կրթություն ստանալը: Այս իսկ պատճառով արդիական է մի շարք ենթաօրենսդրական փաստաթղթերի մշակումը, ինչը թույլ կտա առավել արդյունավետորեն կիրարկել այս օրենքի դրույթները:

1.2.4. «Նախնական մասնագիտական (արհեստագործական) և միջին մասնագիտական կրթության մասին» ՀՀ օրենք (08.07.2005թ.)

Այս օրենքը ՀՀ այն հիմնական իրավական ակտն է, որը կարգավորում է նախնական մասնագիտական (արհեստագործական) և միջին մասնագիտական կրթության և ուսուցման համակարգում Հայաստանի Հանրապետության պետական քաղաքականության սկզբունքները, կազմակերպական-իրավական և ֆինանսատնտեսական հիմքերը, իրավաբանական և ֆիզիկական անձանց իրավունքներն ու պարտականությունները: Ինչպես սահմանում է Օրենքի հոդված 4-ը՝ «Պետությունը պայմաններ է ստեղծում արհեստագործական և միջին մասնագիտական կրթության համակարգի բնականոն գործունեության և զարգացման համար», իսկ նույն հոդվածի 1-ին մասի 9-րդ ենթակետը սահմանում է, որ արհեստագործական և միջին մասնագիտական կրթության և ուսուցման բնագավառում պետական քաղաքականության սկզբունքներից են արհեստագործական և միջին մասնագիտական կրթության մատչելիությունը: Սակայն, այս օրենքում հստակ սահմանված չեն այնպիսի դրույթներ, որոնք միանաշանակ կապահովեին կրթության առանձնահատուկ պայմանների կարիք ունեցող անձանց մասնագիտական կրթություն ստանալու մատչելիությունը և կապահովեին այդ կրթությունը ստանալու բնականոն պայմանները: Այդ իսկ պատճառով այս իրավական ակտի դիտարկումը պետք է նպատակ ունենա վերլուծության միջոցով ներկայացնել այնպիսի առաջարկություններ, որոնք միտված կլինեն օրենքում լրացումներ կատարելուն՝ ուղղված հաշմանդամություն ունեցող անձանց մասնագիտական կրթություն ստանալու իրավունքի մատչելիության ապահովմանը և հիմնված «Կրթության մասին» ՀՀ օրենքի հոդված 6-ի մաս 6-ի այն դրույթի վրա, որ «Պետությունը անհրաժեշտ պայմաններ է ստեղծում կրթության առանձնահատուկ պայմանների կարիք ունեցող քաղաքացիների զարգացման առանձնահատկություններին համապատասխան կրթություն ստանալու և սոցիալական հարմարվածությունն ապահովելու նպատակով»:

1.2.5. «Հաշմանդամություն ունեցող անձանց իրավունքների պաշտպանության և սոցիալական ներառման մասին» ՀՀ օրենքի նախագիծ

Վերոգրյալ օրենքի նախագծով ի թիվս այլ խնդիրների նախատեսվում է կարգավորել հաշմանդամություն ունեցող անձանց համար կրթության ոլորտում բոլորի հետ հավասար մասնակցության համար անհրաժեշտ սոցիալական, իրավական և տնտեսական երաշխիքներին առնչվող հարաբերությունները: Այն ՄԿՈՒ համակարգում հաշմանդամություն ունեցող անձանց համար կրթություն ստանալն ավելի կիրառելի դարձնելու համար նպատակահարմար է օրենքի նախագծում կատարել մի շարք լրացումներ:

1.3. Հայաստանի Հանրապետությունում նախնական (արհեստագործական) և միջին մասնագիտական կրթության համակարգում ներառական կրթության իրականացման հիմնախնդիրների ամփոփում

Վերլուծելով վերոգրյալ գլուխներում արծարծված հաշմանդամություն ունեցող անձանց ՄԿՈՒ համակարգ ներգրավվելու և նրանց զբաղվածության ապահովման նպատակով այստեղ մասնագիտական կրթություն և ուսուցում տրամադրելու խնդիրներն ու խոչընդոտները, հաշվի առնելով ներառական կրթության իրականացման փորձը հանրակրթության բնագավառում, կարելի է հանգել հետևյալ եզրակացությունների, որ այսօր Հայաստանի Հանրապետությունում՝

- դեռևս բացակայում է հաշմանդամություն ունեցող անձանց կարիքներին միտված և ՄԿՈՒ համակարգ ուղղորդող մասնագիտական կողմնորոշման համակարգը, դրանով իսկ չնպաստելով հաշմանդամություն ունեցող անձանց մասնագիտական կողմնորոշում ստանալուն, մասնագիտական կրթության և ուսուցման համակարգում արդյունավետ ներգրավմանը,
- հաշմանդամություն ունեցող անձանց մեծ մասը տարբեր դժվարությունների և խոչընդոտների պատճառով ցանկություն չի ցուցաբերում կամ մոտիվացված չէ ՄԿՈՒ համակարգում ընդգրկվելու համար: Այդ դժվարությունների և խոչընդոտներին են պատկանում հաշմանդամություն ունեցող անձանց ուղեկցողի ինստիտուտի բացակայությունը, հաշմանդամություն ունեցող անձանց տեղաշարժի, տրանսպորտային միջոցներից ազատորեն օգտվելու, օժանդակող ենթակառուցվածքների բացակայության խնդիրները, նրանց նկատմամբ հասարակության տարբեր խավերի, այդ թվում և գործատուների կանխակալ ոչ բարենպաստ կարծիքի առկայությունը: Դեռևս ցածր է հաշմանդամություն ունեցող անձանց ինքնագնահատականը, որին նպաստում է նաև ընտանիքի անդամների ոչ բարեհաճ վերաբերմունքը հաշմանդամություն ունեցող անձանց ինքնադրսևորման ու ինքնաբացահայտման նկատմամբ,
- անկատար են հաշմանդամություն ունեցող անձանց մասին առկա տեղեկատվական բազաները, ինչը խրթինացնում է նրանց հետ կապի

- հաստատման և հետագայում մասնագիտական կրթության և ուսուցման ոլորտ ներգրավման գործընթացների կազմակերպումը և իրականացումը,
- անբավարար են հաշմանդամություն ունեցող անձանց լիարժեք մասնագիտական կրթություն և ուսուցում ստանալու համար անհրաժեշտ նյութատեխնիկական պայմանները մասնագիտական ուսումնական հաստատություններում: Առաջին հերթին դա կապված է հաշմանդամություն ունեցող անձանց համար շենքային պայմանների մատչելիության սահմանափակ հնարավորությունների հետ (բացակայում են թեքահարթակները և վերելակները, սանհանգույցները, դասասենյակները, կաբինետները, լաբորատորիաները, արհեստանոցները, սպորտային դահլիճները, սննդի կազմակերպման վայրերը հարմարացված չեն հաշմանդամություն ունեցող անձանց կարիքներին և այլն),
 - ՄԿՈԻ համակարգը բովանդակային առումով և առկա անձնակազմով լիարժեք պատրաստ չէ ներառական կրթություն իրականացնելուն: Դեռևս բացակայում է հաշմանդամություն ունեցող անձանց համար մասնագիտական կրթություն և ուսուցում իրականացնելու ընթացքում ուսուցման անհատական ուսումնական պլանների մշակման փորձը, ուսումնական հաստատությունների մանկավարժական և վարչական անձնակազմը դեռևս բավարար պատրաստված չէ ներառական կրթության մեթոդոլոգիաների կիրառման առումով, դեռ ավելին, նրանք ունեն կանխակալ և կարծրատիպային վերաբերմունք հաշմանդամություն ունեցող անձանց նկատմամբ, որպես անընդունակ, հիվանդ երեխաների, որոնց հետ անիմաստ է ժամանակ ծախսել, քանի որ ոչ մի լուրջ գիտելիք չեն կարող ընկալել, անբավարար է կամ իսպառ բացակայում է ներառական կրթություն իրականացնելու համար անհրաժեշտ մասնագետների առկայությունը (հոգեբան, սուրդոմանկավարժ, էրգոթերապիստ, հաստուկ մանկավարժ, սոցիալական աշխատող, այլն), ուսումնական հաստատությունները ճկուն չեն կիրառելու կրթության և ուսուցման տարբեր՝ հեռավար, դրսեկ, հեռակա ձևեր և մեթոդներ, խիստ սահմանափակ են ուսուցանման կարճաժամկետ ծրագրերը հաշմանդամություն ունեցող անձանց համար, ուսուցանման ընթացքում չեն լուծվում հաշմանդամություն ունեցող անձանց հոգեբանական, ներանձնային, միջանձնային (համակուրսեցիներ, հասարակություն) հարաբերությունների, միջավայրի հետ ինտեգրման խնդիրները, անբավարար են հաշմանդամություն ունեցող անձանց լիարժեք մասնագիտական կրթություն և ուսուցում ստանալու համար անհրաժեշտ ֆինանսական միջոցները, այդ թվում և աշխատակիցների աշխատավարձը, բացակայում է միջուսումնական համագործակցությունը կամ այն շատ սահմանափակ է,
 - բացակայում են բժշկական հակացուցումները հաշմանդամություն ունեցող անձանց մասնագիտական այս կամ այն կրթական ծրագիրը

իրականացնելու համար, ԲՄՓՀ-ների անբարենպաստ եզրակացությունները թույլ չեն տալիս ավելի արդյունավետ իրականացնել մասնագիտական կրթությունը, իսկ ուսումնական հաստատություն ընդունելության ընթացքում դիմորդների կողմից առողջության մասին բժշկական տեղեկանք ներկայացնելու պահանջի բացակայությունը թույլ չի տալիս ուսումնական հաստատություններին ստեղծել անհրաժեշտ անհատական պայմաններ առանձնահատուկ կարիքներ ունեցող ուսանողների համար,

- հաշմանդամություն ունեցող անձանց առումով դեռևս անկատար է կրթության և աշխատանքային օրենսդրությունը, որի արդյունքում նրանց չի ցուցաբերվում անհրաժեշտ պետական աջակցություն, վարվում է սոցիալական ապահովության անբարվոք քաղաքականություն հաշմանդամություն ունեցող անձանց և նրանց ընտանիքների նկատմամբ, աշխատատեղերը հիմնականում հարմարեցված չեն հաշմանդամություն ունեցող անձանց կարիքներին, շատ մեծ է գործազրկության տոկոսը հաշմանդամություն ունեցող անձանց շրջանակներում համապատասխան աշխատատեղերի բացակայության պատճառով, լիարժեքորեն չեն համապատասխանում աշխատաշուկայի և ՄԿՈՒ պետական կրթական չափորոշիչների պահանջները, գործատուները վատ են իրազեկված հաշմանդամություն ունեցող անձանց կարիքների, նրանց հնարավորությունների, պետական աջակցման ծրագրերի մասին կամ չեն ցանկանում ծանոթանալ դրանց, պետական և ինքնակառավարման մարմիններն անբավարար աշխատանք են տանում հաշմանդամություն ունեցող անձանց կրթության համակարգ և աշխատաշուկա ներգրավման համար:

Միաժամանակ, վերոգրյալ խնդիրներն ու խոչընդոտներին զուգահեռ, առկա են որոշ նախադրյալներ, որոնք կարող են մասնակիորեն լուծել այդ խնդիրները և վերացնել խոչընդոտները: Այսպես, ՄԿՈՒ ուսումնական հաստատությունները`

- առաջարկում են աշխատաշուկայի զանազան ոլորտների ու դրանց պահանջներին համապատասխան տարբեր մասնագիտական կրթական ծրագրեր և մասնագիտություններ` պատրաստելով աշխատաշուկայի պահանջները բավարարող համապատասխան որակավորում ունեցող մասնագետներով և հաշվի առնելով գործատուների և աշխատաշուկայի պահանջները ուսուցանվող մասնագիտությունների կրթական ծրագրերի մշակման և ուսուցանման ընթացքում, բաց են ուսուցման նոր մեթոդների ներդրման ու դրանցով իրենց աշխատանքային գործունեությունը ծավալելու նկատմամբ,
- որոշակի հնարավորություններ են ստեղծում քաղաքացիների, այդ թվում և հաշմանդամություն ունեցող անձանց իրենց նախասիրություններին հարիր մասնագիտությունների ընտրության և հետագա ուսումնառության համար, կարող են տրամադրել անհրաժեշտ

հոգեբանական աջակցություն հաշմանդամություն ունեցող անձանց և նրանց ընտանիքներին,

- պատրաստական են հաշմանդամություն ունեցող անձանց մասնագիտական կրթությունն իարկանացնելու ընթացքում կիրառել նաև ներառական կրթության ապահովման համար անհրաժեշտ սկզբունքներ՝ շնորհիվ առանձին ուսումնական հաստատություններում այս մասին իրազեկված, մեթոդապես որոշակի պատրաստվածություն ունեցող մանկավարժական և ուսումնասօժանդակ անձնակազմի առկայության:

Բացի դրանից, առկա են հաշմանդամություն ունեցող անձանց մասնագիտական կրթություն և ուսուցում մատուցելու բարենպաստ արտաքին հնարավորություններ, որոնց թվին են պատկանում՝

- առանձին բարենպաստ օրենսդրական և նորմատիվային ակտերի առկայությունը,
- պետության կողմից հաշմանդամություն ունեցող անձանց սատարելու քաղաքական կամքի առկայությունը,
- կրթական համակարգում իրականացվող որոշ բարեփոխումները և պետական աջակցման առանձին ծրագրերի առկայությունը,
- աշխատաշուկայում առանձին մասնագիտությունների գծով աշխատատեղերի առկայությունը և որակյալ մասնագետների պահանջը,
- պետության, գործատուների և միջազգային կազմակերպությունների կողմից սահմանափակ, սակայն պարբերաբար տրամադրվող դրամաշնորհները,
- գործատուների մասնակցությունը պետական կրթական չափորոշիչների մշակման աշխատանքներին,
- գործատուների շրջանում հաշմանդամություն ունեցող անձանց աշխատանքի ընդունելու պայմանների վերաբերյալ իրազեկվածության աստիճանական մեծացումը,
- մասնագիտական կրթություն և ուսուցում ստանալու տարբեր՝ հեռակա, հեռավար, դրսեկ, անհատական (վարպետային) ուսուցման ձևերի առկայությունը,
- հաշմանդամություն ունեցող անձանց կրթական խնդիրները լուծելու գործընթացներում քաղաքացիական հասարակության և որոշ միջազգային կազմակերպությունների ակտիվությունը, այդ ոլորտում նրանց համագործակցությունը ՀՀ լիազոր պետական մարմինների հետ
- ներառական կրթության իրականացման հանրապետական և միջազգային փորձի առկայությունը, ներառական կրթության մասին գովազդի հնարավորությունը ՁԼՄ-ներով:

Ամփոփելով վերոգրյալը, կարելի է փաստել, որ չնայած առկա որոշ բարենպաստ նախադրյալներին՝ ՀՀ ՄԿՈԻ համակարգում ներառական կրթության ներդրմանը դեռևս չեն նպաստում ՄԿՈԻ ուսումնական հաստատությունների թույլ կողմերը և մասնագիտական կրթություն և ուսուցում

մատուցելու վերոգրյալ մի շարք արտաքին խոչընդոտներ, այդ թվում և օրենսդրական դաշտը: Միաժամանակ, այդ թույլ կողմերի շտկման և արտաքին խոչընդոտների չեզոքացման համար հանրապետությունում դեռևս չի առաջարկվել գործողությունների այնպիսի մոդել, որի կիրառումն ի վերջո կարող է հանգեցնել հաշմանդամություն ունեցող անձնանց ՄԿՈԻ ոլորտ արդյունավետորեն ներգրավման և այստեղ իրենց անհրաժեշտ կրթություն և ուսուցում ստանալու համար:

Գլուխ 2. ՄԿՈՒ համակարգում ներառական կրթության ներդրման, հաշմանդամություն ունեցող անձանց ներգրավման և զբաղվածության ապահովման մոդելը և դրա կիրառումը

2.1. ՄԿՈՒ համակարգում ներառական կրթության ներդրման, հաշմանդամություն ունեցող անձանց ներգրավման և զբաղվածության ապահովման մոդելը

ՄԿՈՒ համակարգ հաշմանդամություն ունեցող անձանց ներգրավման ու ներառական կրթության սկզբունքով կրթական կամ ուսուցման գործընթացի արդյունավետ կազմակերպումը ենթադրում է գործողությունների մի այնպիսի մոդելի մշակում, ինչը թույլ կտա սահմանել և/կամ համակարգել ներառական կրթության կազմակերպման և իրականացման համար անհրաժեշտ գործողությունները՝ դրանք առավել նպատակային դարձնելու համար:

Առաջին հերթին ՄԿՈՒ համակարգում ցանկացած գործողություն կամ միջոցառում իրականացնելու համար անհրաժեշտ է իրավական հիմք, և առաջին հերթին, օրենսդրական ակտեր և նորմեր: Ինչպես նշվեց ՄԿՈՒ ուսումնական հաստատություններում հաշմանդամություն ունեցող անձանց ընդգրկելու, ինչպես նաև արդյունավետ մասնագիտական կրթություն և ուսուցում մատուցելու արտաքին խոչընդոտների մեջ՝ հաշմանդամություն ունեցող անձանց համար արդյունավետ մասնագիտական կրթություն և ուսուցում ստանալու համար ՀՀ օրենսդրությունն դեռևս անկատար է իր ամբողջության մեջ: ՀՀ կրթության ոլորտի, մասամբ նաև զբաղվածության ոլորտի օրենսդրությունը դեռևս կարիք ունի որոշակի լրամշակումների ՄԿՈՒ ոլորտում ներառական կրթությունն արդյունավետ կազմակերպելու և այն հաշմանդամություն ունեցող անձանց կարիքներին համապատասխանեցնելու համար: Առանց օրենսդրական բարեփոխումների հնարավոր չէ արդյունավետ իրականացնել որևէ այլ գործընթաց, ինչը կարող է հանգեցնել ներառական կրթության որակի ապահովմանը ՄԿՈՒ համակարգում: Ըստ սահմանված կարգի, նման գործընթացները պետք է նախանշվեն օրենքների կողմից (առանձին բացառություններով հանդերձ) և, այնուհետև, դրանք կարող են կարգավորվել գործադիր իշխանության կողմից սահմանված առանձին իրավական ակտերով՝ կարգադրություններով, որոշումներով, հրամաններով հաստատված օրինակելի կարգերով, երաշխավորություններով, կանոնադրություններով և այլն: Նման օրենսդրական ու դրանից բխող ենթաօրենսդրական իրավական դաշտի առկայությունը թույլ կտա այնուհետև իրականացնել առավել նպատակային և արդյունավետ գործողություններ:

Հաշվի առնելով վերոգրյալը, կարելի է առաջարկել մի մոդել, որի բաղադրիչների (գործողությունների) հաջորդական կամ գուգահեռ իրականացումը և կիրառումը ժամանակի մեջ կարող է հաջողության հանգեցնել

ՄԿՈՒ համակարգում ներառական կրթության համակարգի աստիճանական ներդրման գործընթացներին:

Եվ այսպես, մոդելի առաջին բաղադրիչը ներառական կրթության կազմակերպման ու արդյունավետ իրականացման համար անհրաժեշտ օրենսդրության առկայությունն է: Այն կարող է իրականանալ միայն ՀՀ Ազգային ժողովում՝ ՀՀ առկա օրենսդրական փոփոխությունների ու լրամշակումների արդյունքում, որոնց նախաձեռնողները կարող են լինել միայն ՀՀ ԱԺ պատգամավորները կամ ՀՀ կառավարությունը (կառավարման պետական լիազոր մարմինների մասնակցությամբ): Այս առումով սահմանափակ է ներառական կրթություն իրականացնող կազմակերպությունների անմիջական մասնակցությունը օրենսդրական փոփոխությունների կամ բարեփոխումների գործընթացում, սակայն և գործադիր մարմինները, և պատգամավորները օրենսդրական նախաձեռնություն ցուցաբերում են, երբ ոլորտի դերակատարները պարբերաբար ահազանգում են կուտակված խնդիրների և դրանց լուծման համար բավարար օրենսդրական դաշտի անկատարության մասին: Բացի այդ, առկա է նաև փորձագետների ինստիտուտը, որն ուսումնասիրելով դաշտը, կարող է կառավարությանը առաջարկություններ ներկայացնել օրենսդրական այս կամ այն փոփոխությունը կատարելու համար: Մասնավորապես, «Նախնական մասնագիտական (արհեստագործական) և միջին մասնագիտական կրթության մասին» ՀՀ օրենքը մշակվեց միջազգային և տեղական մի շարք փորձագետների համատեղ աշխատանքի արդյունքում ձևավորված և ՀՀ կառավարության կողմից հավանության արժանացած «Նախնական մասնագիտական (արհեստագործական) և միջին մասնագիտական կրթության ռազմավարության» (2004թ.) հիման վրա: Այս առումով, օրենսդրական դաշտի ուսումնասիրման ու վերլուծության հիման վրա կարելի է առաջարկել օրենսդրական մի շարք փոփոխություններ, լրացումներ և լրամշակումներ:

Մոդելի երկրորդ բաղադրիչը ենթաօրենսդրական ակտերի՝ ՀՀ կառավարության և վարչապետի որոշումների, պետական կառավարման լիազոր մարմինների հրամանների առկայությունն է: Միայն այս ենթաօրենսդրական ակտերի շնորհիվ է, որ հնարավոր է պետական ուսումնական հաստատության կանոնադրական խնդիրների լուծման համար այս կամ այն գործողության իրականացումը: Ընդ որում, ՀՀ կառավարության, պետական կառավարման լիազոր մարմինների, մարզային իշխանությունների և համայնքների լիազորությունները ենթաօրենսդրական փաստաթղթեր ընդունելու առումով, մասնավորապես կրթության ոլորտում, կարգավորվում են օրենքով: ՀՀ իրականության մեջ տվյալ ոլորտին կամ բնագավառին առնչվող ենթաօրենսդրական ակտերը մշակում և մյուսների հետ համաձայնեցնում է այդ ոլորտի պետական լիազորված մարմինը կամ, ավելի հազվադեպ, երկու կամ ավելի լիազոր մարմինները: Այնուհետև, սահմանված կարգով, դրանք կամ ընդունվում են լիազոր մարմնի կողմից կամ որպես ներքին օգտագործման ակտ, կամ հրաման՝ տվյալ ոլորտի համար, կամ կառավարության որոշում՝ լիազոր մարմնի ներկայացմամբ: Ինչպես նախորդ, օրենսդրական գործընթացների

իրականացման դեպքում, այստեղ էլ համապատասխան փաստաթղթերի մշակման գործընթացում մեծ դեր ունեն ոլորտի փորձագետները, նաև պետական կառավարման լիազոր մարմինների համապատասխան ստորաբաժանումների մասնագետները, որոնք հաճախ համագործակցում են ոլորտի փորձագետների հետ: Նման իրավիճակում, սովորաբար ծնվում են ոլորտի շահերից բխող ենթաօրենսդրական ակտեր, ինչը շատ կարևոր է հետագա քայլերն արդյունավետ կատարելու համար:

Մոդելի երրորդ բաղադրիչը ինտեգրված սոցիալական ծառայությունների ներդրման համակարգի առկայությունն է: Համաձայն ներկայում գործող իրավական ակտերի, ինտեգրված սոցիալական ծառայությունները տրամադրվում են կյանքի դժվարին իրավիճակում հայտնված անձի (ընտանիքի) օրինական շահերի պաշտպանության կամ այդ իրավիճակում չհայտնվելու համար: Սոցիալական ծառայություններ տրամադրող մարմիններն ու կազմակերպությունները (անկախ կազմակերպական-իրավական ձևից) դիտվում են որպես միջոց սոցիալական ծառայությունը՝ դրա կարիքն ունեցողին, արագ և որակով մատուցելու համար: Ինտեգրման գործընթացը կազմակերպելիս պետք է առաջնորդվել տարբեր կազմակերպությունների, այդ թվում և ՄԿՈԻ ուսումնական հաստատությունների միջև համակարգված աշխատանքի ու համագործակցության զարգացմանն ուղղված մոտեցումների ու մեթոդների զուգակցմամբ, որոնք ուղղված կլինեն հաճախորդներին բարելավված ծառայությունների մատուցմանը: Այդ իմաստով, ինտեգրման նպատակն է.

- բարձրացնել սոցիալական ծառայությունների մատչելիությունը և կողմնորոշումը դեպի հաճախորդները, բարելավել դրանց որակը, ունենալ արդյունավետ քաղաքականություն.
- ապահովել սոցիալական ծառայությունների գնահատումն ու մշտադիտարկումը՝ ամբողջ գործընթացի արդյունավետությունը բարձրացնելու համար.
- բարելավել սոցիալական պաշտպանության իրավունքների իրացման արդյունավետությունը, նվազեցնել խոցելի խմբերի սոցիալական մեկուսացվածությունը և ամրապնդել սոցիալական համախմբվածությունը.
- սոցիալական ծառայությունների բնագավառը համապատասխանեցնել Եվրոպական վերանայված սոցիալական խարտիայով և Սոցիալական ապահովության Եվրոպական օրենսգրքով ամրագրված դրույթներին:

Մոդելի չորրորդ բաղադրիչը մասնագիտական կողմնորոշման ինստիտուտի ներդրումն է ՄԿՈԻ համակարգ հաշմանդամություն ունեցող անձանց ներգարվելու համար: «Ի՞նչ մասնագիտություն ընտրել» հարցադրումն անխուսափելի է, որի պատասխանը փնտրում է յուրաքանչյուր մարդ իր տարիքային կամ սոցիալական զարգացման ինչ-որ մի փուլում: Հարցի լուծումը շատ կարևոր է ոչ միայն իր՝ անձի, այլև, ընդհանուր առմամբ, հասարակության համար: Մասնագիտական կողմնորոշումը ենթադրում է մանկավարժության և հոգեբանության շրջանակներից դուրս, առավել ընդգրկուն համալիր աշխատանքներ՝ ուղղված մասնագիտության ընտրությանը:

Համաձայն ընդունված սահմանման⁵՝ մասնագիտական կողմնորոշումը գործառույթ է, որի նպատակն է անձին տրամադրել համակարգված տեղեկատվություն աշխատաշուկայի առկա իրավիճակի և զարգացման միտումների, կրթական համակարգի ընձեռած հնարավորությունների, մասնագիտությունների, անձնային որակների և հակումների վերաբերյալ՝ նրան հնարավորություն ընձեռելով կայացնել գիտակցված և արդյունավետ որոշում: Մասնագիտական կողմնորոշման իրականացման սկզբունքները պայմանավորված են անձի կարիքներով: Այդ կարիքներից է բխում մասնագիտական կողմնորոշման իրականացման մի շարք մեթոդների կիրառումը, որոնց թվին են պատկանում մասնագիտական իրազեկումը, մասնագիտական հետազոտումը, մասնագիտական խորհրդատվությունը, մասնագիտական ընտրությունը, մասնագիտական դաստիարակությունը և այլն:

Ներկայում վերոգրյալ գործընթացների մեթոդական ապահովումը պետք է իրականացվի «Մասնագիտական կողմնորոշման մեթոդական կենտրոն»-ի կողմից, որի առաքելությունն է ներդնել Հայաստանի Հանրապետությունում ողջ կյանքի ընթացքում անձի մասնագիտական կողմնորոշման գործուն համակարգ, ապահովելով ողջ կյանքի ընթացքում տարիքային տարբեր խմբերում և սոցիալ-աշխատանքային տարբեր իրավիճակներում գտնվող անձանց մասնագիտության արդյունավետ ընտրության, փոփոխության և կարիերայի շարունակական զարգացման հնարավորությունները՝ նկատի ունենալով մարդու անձնային հատկանիշները, ինչպես նաև աշխատաշուկայի պահանջարկի փոփոխվող իրավիճակը⁵:

Այդ առումով, Կենտրոնի գործունեության հիմնական նպատակներից են՝

- մասնագիտական կողմնորոշման համակարգի մեթոդաբանության ապահովումը,
- մասնագիտական կողմնորոշման համակարգի կադրերի վերապատրաստումը և որակավորման բարձրացումը:

Իր նպատակներին համահունչ, Կենտրոնը կարող է իրականացնել մի շարք գործառույթներ, որոնցից քննարկվող խնդրի տեսանկյունից առավել հետաքրքրություն են ներկայացնում հետևյալները.

1) մշակում է մասնագիտական ուսումնական հաստատություններում ուսանողների մասնագիտական կողմնորոշման խորհրդատվության իրականացման մեթոդաբանությունը,

2) նախնական, միջին մասնագիտական և բարձրագույն ուսումնական հաստատություններում ներդնելու նպատակով մշակում է անձի ինքնագնահատման, կարիերայի պլանավորման, ձեռներեցությամբ սեփական զբաղվածությունն ապահովելու և աշխատաշուկա մուտք գործելու համար հիմնական կարողությունների զարգացմանն ուղղված ուսումնական ծրագրեր,

3) մշակում է ինտեգրված սոցիալական ծառայությունների համակարգում կրթության համակարգից դուրս մասնագիտության, աշխատանքի և զբաղմունքի հարցերում հստակ կողմնորոշում չունեցող, վերամասնագիտացման ու

⁵ www.mycareer.am

վերաորակավորման, աշխատաշուկայի արագ փոփոխվող պայմաններին հարմարվելու կարիք ունեցող անձանց մասնագիտական կողմնորոշման մեթոդաբանությունը,

4) աջակցում է մասնագիտական ուսումնական հաստատություններում կարիերայի կենտրոնների գործունեությանը,

5) կազմում է մասնագիտական կողմնորոշման համակարգի կադրերի վերապատրաստման և որակավորման բարձրացման ուսումնական պլաններ և ծրագրեր,

6) իրականացնում է մասնագիտական կողմնորոշման համակարգի կադրերի վերապատրաստման և որակավորման բարձրացման դասընթացներ,

7) անցկացնում է ուսումնաարտադրական պրակտիկա,

8) իրականացնում է հանրային իրազեկման աշխատանքներ,

9) համագործակցում է պետական կառավարման և տեղական ինքնակառավարման մարմինների, հանրակրթական և մասնագիտական ուսումնական հաստատությունների, սոցիալական գործընկերների, հասարակական և այլ կազմակերպությունների, նաև զանգվածային լրատվամիջոցների հետ:

Մոդելի հինգերորդ բաղադրիչը հաշմանդամություն ունեցող անձանց կրթության և ուսուցման կազմակերպման ու իրացման համար անհրաժեշտ ուսումնամեթոդական փաստաթղթերի՝ պետական կրթական չափորոշիչների (այդ թվում հատուկ մասնագիտական կրթական չափորոշիչների), օրինակելի ուսումնական պլանների, առարկայական ծրագրերի, մոդուլների, դասագրքերի, ուսումնական և ուսումնաօժանդակ ձեռնարկների, ուսումնառության նյութերի, մեթոդական ցուցումների և այլնի առկայությունն է: Այս բաղադրիչի վերոգրյալ տարրերի ուղղակի առկայությունը դեռևս բավարար պայման չի կարող հանդիսանալ հաշմանդամություն ունեցող անձանց կրթությունը ՄԿՈՒ համակարգում արդյունավետ իրականացնելու համար: Չնայած այն, որ վերջին տարիներին ՀՀ կրթության և գիտության նախարարության Կրթության ազգային ինստիտուտի Մասնագիտական կրթության և ուսուցման ազգային կենտրոնի (ՄԿՈՒԶԱԿ) կողմից էական աշխատանքներ են կատարվել ՄԿՈՒ ոլորտի ուսումնամեթոդական ապահովման ուղղությամբ, մինչ այժմ էլ այստեղ բաց են մնում կրթության առանձնահատուկ կարիքներ ունեցող անձանց համար մատչելի մասնագիտական ձեռնարկների, դասագրքերի, ուսուցման անհատական պլանների և այլ ուսումնամեթոդական փաստաթղթերի մշակման ու ներդրման խնդիրները:

Մոդելի վեցերորդ բաղադրիչը հաշմանդամություն ունեցող անձանց կրթության և ուսուցման կազմակերպման ու իրացման համար անհրաժեշտ ՄԿՈՒ համապատասխան նյութատեխնիկական բազայի առկայության ապահովումն է: Առանց այդ բազայի ձևավորման ու հաշմանդամություն ունեցող անձանց կարիքներին հարմարեցված շենքային պայմանների (թեքահարթակների առկայություն՝ շենքից դուրս և շենքի ներսում, վերելակների առկայություն, սանհանգույցների հարմարեցվածություն), դասասենյակների, կաբինետների, արհեստանոցների, լաբորատորիաների, սպորտդահլիճի հարմարեցվածության,

աննդի կազմակերպման վայրի առկայության՝ խոսք անգամ չի կարող լինել հաշմանդամություն ունեցող անձանց արդյունավետ մասնագիտական կրթության տրամադրման մասին: Այս առումով ՀՀ ՄԿՈՒ մասնագիտական ուսումնական հաստատությունները շատ խոցելի են: Չնայած, որ վերջին տարիներին ձևավորված 12 տարածաշրջանային քոլեջներում, ինչպես նաև առանձին արհեստագործական ուսումնարաններում և քոլեջներում տարբեր ծրագրերի միջոցով իրականացվել են շենքերի հիմնանորոգման կամ վերանորոգման աշխատանքներ, հարստացվել է նրանց նյութատեխնիկական բազան համապատասխան սարքերով, սարքավորումներով, դիդակտիկ նյութերով ու գործիքներով, սակայն ընդհանուր առմամբ ՄԿՈՒ համակարգում հիմնականում հաշվի չեն առնվել կրթության առանձնահատուկ պահանջներ ունեցող անձանց կարիքները:

Մոդելի յոթերորդ բաղադրիչը հաշմանդամություն ունեցող անձանց ՄԿՈՒ կրթության և ուսուցման մեթոդների տիրապետող, ուսումնական գործընթացի կազմակերպման ու իրականացման փորձ ունեցող մանկավարժական և ուսումնաօժանդակ անձնակազմի առկայությունն է: Այս բաղադրիչը նույնպես շատ կարևոր է ՄԿՈՒ համակարգում հաշմանդամություն ունեցող անձանց արդյունավետ մասնագիտական կրթություն տրամադրելու համար: Նույնիսկ վերոգրյալ բաղադրիչների ապահովման դեպքում այս բաղադրիչի բացակայությունը կամ անկատարությունը կարող է հանգեցնել ողջ գործընթացի խաթարման: Այսօր ՄԿՈՒ համակարգում աշխատում են շուրջ 4.5 հազար դասախոս, արտադրական ուսուցման վարպետ և ուսումնաօժանդակ անձնակազմին պատկանող անձինք: Ինչպես ցույց են տվել մեր ուսումնասիրությունները, նրանցից շատերն անգամ տեղյակ չեն ներառական կրթության սկզբունքներին, իսկ սովոր մասը չի տիրապետում հաշմանդամություն ունեցող անձանց հետ աշխատելու առանձնահատկություններին և ուսուցման մեթոդներին: Այս իմաստով անհրաժեշտ կլինեն մեծածավալ վերապատրաստումներ, որոնք նպատակահարմար է իրականացնել հնարավորինս շուտ և պարբերաբար: Առաջին հերթին դա պետք է իրականացնել առանձին, հատկապես տարածաշրջանային քոլեջների մանկավարժական անձնակազմի համար, որտեղ արդեն այդ համակազմը որոշակի փորձ ունի հաշմանդամություն ունեցող անձանց հետ ուսուցման գործընթացներ իրականացնելու առումով: Բացի այդ, անհրաժեշտ է նոր հաստիքների՝ հատուկ մանկավարժի, սոցիալական աշխատողի, հոգեբանի և այլ հաստիքների ներմուծում ՄԿՈՒ համակարգ:

Մոդելի ութերորդ բաղադրիչը կարիերայի կենտրոնների ստեղծումն է ՄԿՈՒ ուսումնական հաստատություններում: «Մասնագիտական կողմնորոշման մեթոդական կենտրոն» արդեն մշակել է ՄԿՈՒ հաստատությունների կարիերայի կենտրոնների կանոնակարգի օրինակելի ձև, որը պաշտոնապես ներկայացվել է ՀՀ կրթության և գիտության նախարարություն: Վերջինս ընդունել է ի գիտություն բոլոր ՄԿՈՒ հաստատությունների համար: Ըստ «Մասնագիտական կողմնորոշման մեթոդական կենտրոն»-ի՝ ՄԿՈՒ համակարգում մասնագիտական

կողմնորոշման աշխատանքները պետք է կրեն շարունակական բնույթ և իրականացվեն կարիերայի կենտրոնների միջոցով: Կարիերայի կենտրոնները պետք է համալրված լինեն անհրաժեշտ նյութատեխնիկական բազայով, ունենան շահառուների հետ համապատասխան աշխատանքի մեթոդաբանություն, կարիերայի ուղղորդման գծով վերապատրաստված մասնագետներ: Նպատակահարմար է, որ կարիերայի կենտրոնները պետք է նաև համապատասխան աշխատանքներ տանեն հաշմանդամություն ունեցող անձանց հետ, իմանան նրանց ուսուցման և աշխատանքային գործունեության առանձնահատկությունները, կարողանան կապ պաշտպանել գործատուների, շրջանավարտների հետ, ստեղծեն դիմորդների, նրանց կարիքների, ուսանողների, շրջանավարտների, նրանց մասնագիտական առաջխաղացման և գործատուների մասին տվյալների բազա ու հետադարձ կապի հնարավորություն: Նման գործառույթ իրականացնելու դեպքում կարիերայի կենտրոնում պետք է ընդգրկվեն տարբեր մասնագետներ՝ հաշմանդամություն ունեցող անձանց հետ համապատասխան աշխատանքներ տանելու համար՝ ձևավորելով բազմամասնագիտական խումբ:

Որոշ ՄԿՈՒ ուսումնական հաստատություններում վերջին տարիներին ստեղծվել են կարիերայի կենտրոններ, սակայն դրանք արդյունավետ մեթոդական ապահովման, ինչպես նաև մասնագիտական կողմնորոշման, աշխատաշուկայի, կարիերայի պլանավորման վերաբերյալ արդիական տեղեկատվության կարիք ունեն:

Մոդելի իններորդ բաղադրիչը ՄԿՈՒ համակարգում ուսուցում կամ կրթություն ստացած հաշմանդամություն ունեցող անձանց զբաղվածությունը ապահովող համակարգի ստեղծումն է: Դա կարող է կարգավորվել ՀՀ կառավարության կողմից հաստատված պետական ծրագրերով, ներառյալ զբաղվածության գործակալության կողմից պատվիրված մասնագիտական ուսուցմամբ, ինչը կարող է ապահովվել համապատասխան ենթաօրենսդրական ակտերով («Գործազուրկների և աշխատանքից ազատման ռիսկ ունեցող աշխատանք փնտրող անձանց մասնագիտական ուսուցման կազմակերպման կարգ» և «Ձեռք բերած մասնագիտությամբ մասնագիտական աշխատանքային փորձ ձեռք բերելու համար գործազուրկներին աջակցության տրամադրման կարգ»): Մյուս կողմից, մասնագիտական կրթություն ստացած, դրա արդյունքում զբաղվածություն ունեցող և բարեկեցիկ կյանք ունեցող հաշմանդամություն ունեցող անձն արդեն իսկ լավ օրինակ և խթան է մնացած, մասնագիտական կրթություն չունեցող հաշմանդամություն ունեցող անձանց համար ՄԿՈՒ համակարգ ընդունվելու և համապատասխան ուսուցում կամ կրթություն ստանալու համար:

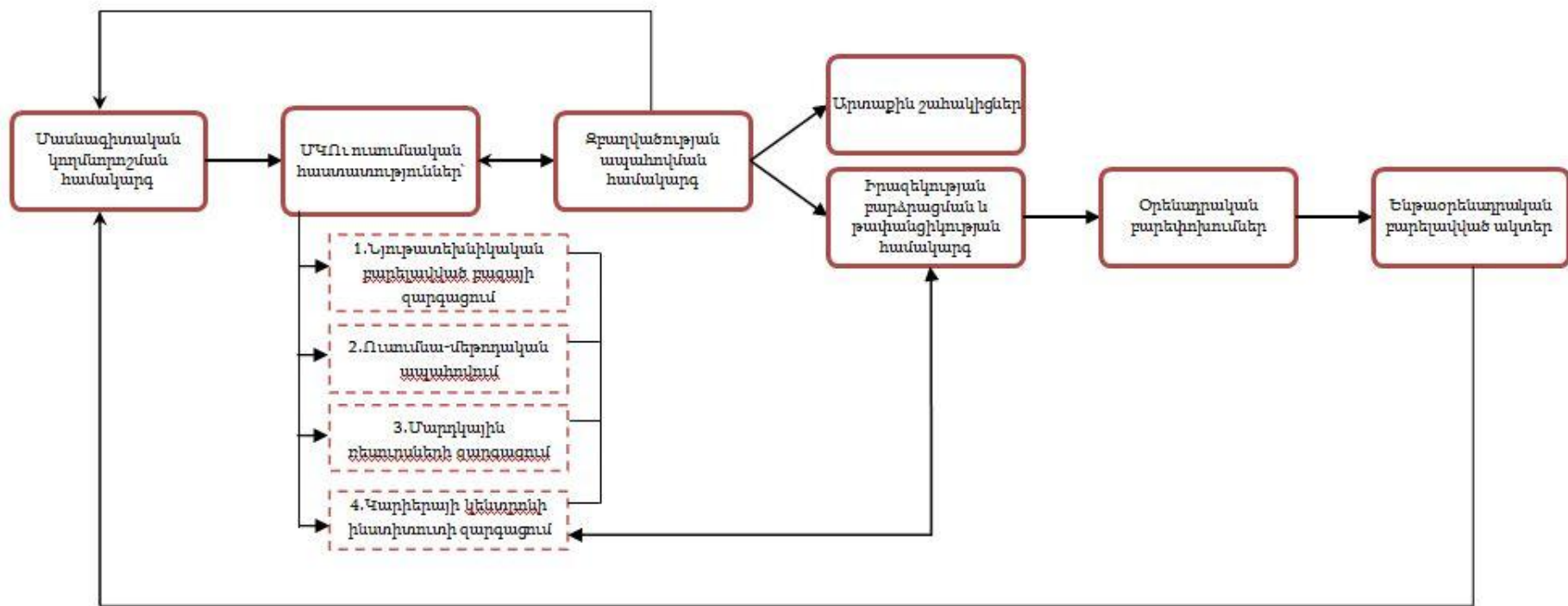
Մոդելի տասներորդ բաղադրիչը հաշմանդամություն ունեցող անձանց նկատմամբ հասարակության, մասնավորապես գործատուների մեջ արմատացած կարծրատիպերի վերաբերմունքի ու կանխակալ վերաբերմունքի փոփոխությանն ուղղված միջոցառումների համակարգի մշակումն է, որի կիրառման արդյունքում կմեծանա հաշմանդամություն ունեցող անձանց ներգրավումը ՄԿՈՒ համակարգ

և աշխատաշուկա: Վերոգրյալ համակարգի մեջ պետք է նախատեսել այնպիսի միջոցառումներ, ինչպիսիք են հանրային քննարկումները, տեղեկատվությունը ՋԼՄ-ներով, աշխատանքի տոնավաճառները, մշակութային միջոցառումները, այլն:

Մոդելի վերջին, տասնմեկերորդ բաղադրիչը, արտաքին շահեկիցների՝ հաշմանդամություն ունեցող անձանց և նրանց ծնողների հետ տարվող աշխատանքն է՝ ՄԿՈԻ ուսումնական հաստատություններում ներառական մասնագիտական կրթություն ստանալու առավելությունները և հնարավորությունները մատնանշելու, ինչպես նաև ուսումնական գործընթացի հետ առնչվող բոլոր խնդիրները թափանցիկ դարձնելու առումով:

Այսպիսով՝ ՄԿՈԻ համակարգում ներառական կրթության ներդրման, հաշմանդամություն ունեցող անձանց ներգրավման և հետագա զբաղվածության ապահովման մոդելը պետք է ունենա հետևյալ, իրար փոխկապակցված ոլորտների բաղադրիչները.

1. Իրավական դաշտի ապահովում՝
 - Օրենսդրական բարեփոխումներ (ՀՀ Ազգային ժողով)
 - Ենթաօրենսդրական բարելավված ակտեր (ՀՀ կառավարություն, նախարարություններ):
2. Ինտեգրված սոցիալական ծառայությունների համակարգի ներդրում և Մասնագիտական կողմնորոշման համակարգի ձևավորում՝
 - Սոցիալական ծառայությունների մատուցում՝ տարբեր կազմակերպությունների կողմից համապատասխան գործողությունների մշակման և իրականացման միջոցով,
 - մասնագիտական կողմնորոշման մեթոդոլոգիայի մշակում (Մասնագիտական կողմնորոշման մեթոդական կենտրոն),
 - մասնագիտական կողմնորոշման ենթակառուցվածքների առկայություն (Զբաղվածության տարածքային կենտրոններ):
3. Մասնագիտական ուսումնական հաստատությունների ինստիտուցիոնալ կարողությունների զարգացում՝
 - 3.1. Ուսումնամեթոդական ապահովում
 - 3.2. Նյութատեխնիկական բազայի հարստացում և հարմարեցում
 - 3.3. Մարդկային ռեսուրսների զարգացում
 - մանկավարժական և ուսումնասօժանողական անձնակազմերի պարբերաբար վերապատրաստումներ՝ հետադարձ կապի ապահովման հիման վրա
 - նոր հաստիքների ներմուծում ՄԿՈԻ համակարգ
 - 3.4. Կարիերայի կենտրոնների ստեղծում
 - Ենթակառուցվածքների ձևավորում
 - Տվյալների բազայի ստեղծում
 - Հետադարձ կապի ապահովում:
4. Զբաղվածության ապահովման համակարգի ձևավորում
 - գործատուների հետ համագործակցության մեխանիզմների մշակում
 - պետական ծրագրերի ներդրում
 - իրազեկության բարձրացում
 - ձեռներեցության խթանում
 - քվոտաների կիրառման խթանում:
5. Հասարակության մեջ հաշմանդամություն ունեցող անձանց մասին կարծատիպերի և կանխակալ վերաբերմունքի փոփոխությանը միտված ծրագրերի մշակում և իրականացում՝ ՄԿՈԻ ուսումնական հաստատությունների, ՋԼՄ-ների, քաղաքացիական հասարակության, միջազգային կազմակերպությունների փոխադարձ համագործակցությամբ ու մասնակցությամբ:
6. Արտաքին շահակիցների մասին տվյալների բազայի ձևավորում:

2.2. ՄԿՈՒ համակարգում ներառական կրթության ներդրման, հաշմանդամություն ունեցող անձանց ներգրավման և հետագա զբաղվածության ապահովման մոդելի կիրառումն ապահովող միջոցառումների առաջարկություններ

Մասնագիտական կրթություն և ուսուցում տրամադրելու հիմնախնդիրների լուծման ու խոչընդոտները հաղթահարելու համար ՄԿՈՒ համակարգում ներառական կրթության ներդրման, հաշմանդամություն ունեցող անձանց ներգրավման և հետագա զբաղվածության ապահովման մոդելի կիրառումն ապահովելու համար անհրաժեշտ են մի շարք նախնական գործողություններ: Մասնավորապես.

1. Ներառական կրթության կազմակերպման ու արդյունավետ իրականացման համար անհրաժեշտ օրենսդրության ձևավորման համար առաջարկվում է՝

1.1. Մշակել ՄԿՈՒ համակարգում ներառական կրթության ներմուծման նպատակային «Կրթության առանձնահատուկ պայմանների կարիք ունեցող անձանց մասնագիտական կրթություն և ուսուցման համակարգի 2014-2018 թթ. զարգացման ծրագիրը», որպես «Հայաստանի Հանրապետության կրթության զարգացման 2011-2015 թվականների պետական ծրագիրը հաստատելու մասին» ՀՀ օրենքի բաղադրիչ մաս (կատարող՝ ՀՀ ԿԳՆ):

1.2. Լրամշակել «Կրթության մասին» ՀՀ օրենքի՝

- Հոդված 12-ի մաս 2-ը հետևյալ խմբագրությամբ. «Կրթության բոլոր ձևերի համար նույն կրթական ծրագրերի շրջանակներում գործում է միասնական պետական կրթական չափորոշիչը: Կրթության առանձնահատուկ պայմանների կարիք ունեցող անձանց համար կարող են սահմանվել արհեստագործական և միջին մասնագիտական կրթության հատուկ պետական կրթական չափորոշիչներ» (կատարող՝ ՀՀ ԿԳՆ):
- Հոդված 14-ի մաս 6-ը հետևյալ խմբագրությամբ. «Հեռակա, հեռավար (դիստանցիոն) ձևերով նախնական մասնագիտական (արհեստագործական), մասնագիտական միջին և բարձրագույն կրթության կազմակերպումն իրականացվում է կրթության պետական կառավարման լիազորած մարմնի սահմանած կարգով, իսկ մասնագիտությունների ցանկը հաստատում է Հայաստանի Հանրապետության կառավարությունը» (կատարող՝ ՀՀ ԿԳՆ):
- Հոդված 15-ի մաս 4-ը հետևյալ խմբագրությամբ. «Նախնական մասնագիտական (արհեստագործական), միջին և պետական և ոչ պետական բարձրագույն մասնագիտական ուսումնական հաստատությունների ընդունելությունն իրականացվում է մրցութային հիմունքով: Նախնական մասնագիտական (արհեստագործական), միջին մասնագիտական ուսումնական հաստատությունների դիմորդների

ընդունելության արտոնությունները սահմանում է Հայաստանի Հանրապետության կառավարությունը» (կատարող՝ ՀՀ ԿԳՆ):

- Հոդված 26-ի մաս 1-ը հետևյալ խմբագրությամբ. «Լրացուցիչ կրթական ծրագրերն իրականացվում են քաղաքացիների և հասարակության կրթական պահանջմունքների բավարարման նպատակով: Մասնագիտական կրթության յուրաքանչյուր մակարդակի շրջանակում լրացուցիչ կրթության հիմնական խնդիրն անձի կրթական պահանջմունքների բավարարումը և մասնագիտական որակավորման անընդհատ բարձրացումն է» (կատարող՝ ՀՀ ԿԳՆ):
- Հոդված 49-ի մաս 5-ը հետևյալ խմբագրությամբ. «Կրթության հատուկ պայմանների կարիք ունեցող սովորողների համար հանրակրթական և մասնագիտական ուսումնական հաստատությունների ֆինանսավորումն իրականացվում է բարձրացված չափաքանակներով» (կատարողներ՝ ՀՀ ԿԳՆ, ՀՀ ֆինանսների նախարարություն):

1.3. Լրամշակել «Նախնական մասնագիտական (արհեստագործական) և միջին մասնագիտական կրթության մասին» ՀՀ օրենքի հոդված 4-ի մաս 3-ը հետևյալ խմբագրությամբ. «Ուսման վճարի փոխհատուցում նպաստի ձևով տրվում է մրցույթի արդյունքներով արհեստագործական և միջին մասնագիտական ուսումնական հաստատություն ընդունված, ուսումնական տարվա արդյունքներով բարձր առաջադիմություն ունեցող, սոցիալապես անապահով, հաշմանդամություն ունեցող, ինչպես նաև սահմանամերձ կամ բարձրլեռնային բնակավայրերի և ուսանողներին՝ Հայաստանի Հանրապետության օրենքներով սահմանված կարգով, Հայաստանի Հանրապետության կառավարության հաստատած տեղերի քանակին և կարգին համապատասխան» (կատարողներ՝ ՀՀ ԿԳՆ, ՀՀ էկոնոմիկայի և ՀՀ ֆինանսների նախարարություններ):

- Լրամշակել «Նախնական մասնագիտական (արհեստագործական) և միջին մասնագիտական կրթության մասին» ՀՀ օրենքի Հոդված 7-ի մաս 1-ը հետևյալ խմբագրությամբ. «Հայաստանի Հանրապետությունում սահմանվում են արհեստագործական և միջին մասնագիտական կրթության պետական կրթական չափորոշիչներ: Պետական հատուկ կրթական չափորոշիչների մշակման, հաստատման և ներդրման կարգը սահմանում է Հայաստանի Հանրապետության կառավարությունը» (կատարող՝ ՀՀ ԿԳՆ):
- Լրամշակել «Նախնական մասնագիտական (արհեստագործական) և միջին մասնագիտական կրթության մասին» ՀՀ օրենքի Հոդված 8-ի մաս 3-ը հետևյալ խմբագրությամբ. «Արհեստագործական կրթության արհեստավորի որակավորման աստիճան ստանալու համար հիմնական կրթական ծրագրի ուսուցման տևողությունը 6 ամսից մինչև 3 տարի է: Կառավարության որոշմամբ կարող է սահմանվել արհեստագործական կրթական ծրագրով իրականացվող կրթության այլ հիմք և ուսուցման տևողություն, այդ թվում և կրթության հատուկ պահանջներ ունեցող

անձանց համար (կատարող՝ ՀՀ ԿԳՆ, ՀՀ աշխատանքի և սոցիալական ապահովության նախարարություն):

- Լրամշակել «Նախնական մասնագիտական (արհեստագործական) և միջին մասնագիտական կրթության մասին» ՀՀ օրենքի Հոդված 18-ի մաս 1-ը հետևյալ խմբագրությամբ. «Արհեստագործական և միջին մասնագիտական ուսումնական հաստատությունը Հայաստանի Հանրապետության օրենքներին, սույն օրենքին, այլ իրավական ակտերին և իր կանոնադրությանը համապատասխան՝

1) ըստ կրթական ծրագրերի և ուսուցման ձևերի իրականացնում է ուսանողների և ունկնդիրների ընդունելությունը, ապահովում է նրանց ուսումնական գործընթացի, ընթացիկ և պետական ամփոփիչ ատեստավորման կազմակերպումն ու անցկացումը՝ պետական կրթական չափորոշիչների պահանջներով.

2) ապահովում է դասախոսների, արտադրական ուսուցման վարպետների վերապատրաստումը, որակավորման բարձրացումը.

3) իրականացնում է արհեստագործական և միջին մասնագիտական կրթության զարգացմանը նպաստող ծրագրեր.

4) աջակցում է ուսանողական ինքնակառավարմանը, ուսանողների մասնակցությանը ուսումնական հաստատության կողմից իրականացվող ծրագրերում.

5) իրականացնում է մեծահասակների կրթության և ուսուցման ծրագրեր,

6) իրականացնում է կրթության առանձնահատուկ պայմանների կարիք ունեցող երեխաների կրթություն ներառական կրթության սկզբունքով»

(կատարող՝ ՀՀ ԿԳՆ):

1.4. «Նախնական մասնագիտական (արհեստագործական) և միջին մասնագիտական կրթության մասին» ՀՀ օրենքը լրացնել նոր հոդվածներով՝

- «Մասնագիտական ուսումնական հաստատությունը կրթության կազմակերպման արդյունավետությունը բարձրացնելու նպատակով ուսանողների, նրանց ծնողների, մանկավարժական աշխատողների և տվյալ ուսումնական հաստատությունում կրթական գործընթացին մասնակից այլ անձանց համար ապահովում է կրթությանն օժանդակող խորհրդատվական ծառայություններ՝ տեղեկատվական, հոգեբանական, սոցիալ-մանկավարժական, հատուկ մանկավարժական, մեթոդական, առողջապահական և այլն: Մասնագիտացված կրթական աջակցության ձևերի կազմակերպման կարգը սահմանում է կրթության պետական կառավարման լիազորված մարմինը» (կատարող՝ ՀՀ ԿԳՆ):

- «Մասնագիտական ուսումնական հաստատությունն ապահովում է կրթական ծրագրի կատարման անվտանգ և ապահով պայմաններ, բնականոն աշխատանքային ռեժիմ, բժշկական օգնություն և սպասարկում, սովորողների ֆիզիկական զարգացման ու առողջության ամրապնդման համար անհրաժեշտ պայմաններ» (կատարողներ՝ ՀՀ ԿԳՆ, ՀՀ առողջապահության նախարարություն):

- «Ուսանողների առողջության պահպանման և ֆիզիկական ու մտավոր զարգացման դժվարությունները կանխարգելելու, վերականգնելու նպատակով յուրաքանչյուր ուսանող տարին առնվազն մեկ անգամ անցնում է բժշկական (պրոֆիլակտիկ) հետազոտություն տարածքային սպասարկման առողջապահական կազմակերպության կողմից՝ պետական բյուջեի միջոցների հաշվին» (կատարողներ՝ ՀՀ ԿԳՆ, ՀՀ առողջապահության նախարարություն, ՀՀ ֆինանսների նախարարություն):
 - «Ուսանողի ծնողն իրավունք ունի համագործակցելու մասնագիտական ուսումնական հաստատության մանկավարժական աշխատողների հետ իր երեխայի կրթության կազմակերպման հարցերով» (կատարող՝ ՀՀ ԿԳՆ):
- 1.5. «Հաշմանդամություն ունեցող անձանց իրավունքների պաշտպանության և սոցիալական ներառման մասին» ՀՀ օրենքի նախագծում
- Հոդված 4-ը լրացնել նոր ենթակետով՝ հետևյալ ձևակերպմամբ. «10) հաշմանդամություն ունեցող անձանց (երեխաների) հանրակրթական և մասնագիտական ուսումնական հաստատություններում հիմնական և լրացուցիչ կրթական ծրագրերում ներգրավվածությունը» (կատարող՝ ՀՀ ԿԳՆ):
 - Հոդված 10-ի 2-րդ մասում կատարել լրացում հետևյալ խմբագրմամբ. «2. Շահագործված շենք-շինությունները (այդ թվում՝ կրթական, մշակութային և մարզական), անկախ սեփականության ձևից, ենթակա են հարմարեցման հաշմանդամություն ունեցող անձանց համար: Այն դեպքերում, երբ հնարավոր չէ ապահովել համընդհանուր դիզայնը, ապա ապահովվում է օժանդակ հարմարանքների կիրառումը հաշմանդամություն ունեցող անձանց որոշակի խմբերի համար՝ դրանք առավելագույնս օգտագործելի դարձնելու նպատակով՝ Հայաստանի Հանրապետության կառավարության սահմանած կարգով» (կատարողներ՝ ՀՀ քաղաքաշինության նախարարություն, ՀՀ ԿԳՆ):
 - Հոդված 10-ի 2-րդ մասի վերջին նախադասությունը տանել «Եզրափակիչ դրույթների» մեջ հետևյալ ձևակերպմամբ. «Սույն օրենքի հոդված 4-ի 2-րդ մասով նախատեսված դրույթը կիրականացվի փուլերով՝ Հայաստանի Հանրապետության կառավարության սահմանած ժամկետներով» (կատարող՝ ՀՀ ԿԳՆ):
 - «Հոդված 12-ի 2-րդ մասը վերաշարադրել հետևյալ բովանդակությամբ. «2. Կրթության բնագավառում լիազորած մարմինը հաշմանդամություն ունեցող անձանց (երեխաների) համար ապահովում է՝ ա/ ներառական, հասանելի և մատչելի կրթություն՝ կրթության բոլոր մակարդակներում և բոլոր կրթական ծրագրերով ու ձևերով, բ/ մասնակցությունը ցկյանս ուսումնառության ոլորտում իրականացվող գործընթացներին» (կատարող՝ ՀՀ ԿԳՆ):
 - Հոդված 12-ի 8-րդ մասը վերաշարադրել հետևյալ բովանդակությամբ. «Սույն հոդվածի 5-րդ և 6-րդ մասերով սահմանված հիմքերով պետական

բարձրագույն, նախնական մասնագիտական (արհեստագործական) և միջին մասնագիտական ուսումնական հաստատությունների անվճար համակարգում սովորող 1-ին կամ 2-րդ խմբի հաշմանդամություն ունեցող անձինք կամ հաշմանդամություն ունեցող երեխաները կրթության բնագավառում լիազոր մարմնի կողմից սահմանած կարգով տեղափոխվում են ուսումնական հաստատության վճարովի համակարգ, եթե ուսումնառության ընթացքում կատարված բժշկասոցիալական վերափորձաքննության արդյունքում չեն ճանաչվել հաշմանդամություն ունեցող անձ (երեխա)» (կատարողներ՝ ՀՀ ԿԳՆ, ՀՀ աշխատանքի և սոցիալական ապահովության նախարարություն, ՀՀ առողջապահության նախարարություն) :

- Հոդված 12-ի 9-րդ մասը վերաշարադրել հետևյալ բովանդակությամբ. «9. Պետական բարձրագույն, միջին մասնագիտական և նախնական մասնագիտական (արհեստագործական) ուսումնական հաստատությունների վճարովի համակարգում սովորողները, ուսումնառության ընթացքում 1-ին կամ 2-րդ խմբի հաշմանդամություն ունեցող անձի կամ հաշմանդամություն ունեցող երեխա ճանաչվելու դեպքում՝ կրթության բնագավառում լիազոր մարմնի կողմից սահմանած կարգով տեղափոխվում են ուսումնական հաստատության անվճար ուսուցման համակարգ» (կատարող՝ ՀՀ ԿԳՆ):
- Հոդված 16-ի 2-րդ մասի 4 և 5 ենթակետերը միավորել հետևյալ խմբագրությամբ. «4. վերապատրաստման, որակավորման բարձրացման և վերաորակավորման դասընթացների միջոցով նոր կարողությունների ու հմտությունների զարգացում, ինչպես նաև վերամասնագիտացում» (կատարողներ՝ ՀՀ ԿԳՆ, ՀՀ աշխատանքի և սոցիալական պաշտպանության նախարարություն):
- Հոդված 22-ի 2-րդ մասում կատարել լրացում հետևյալ խմբագրությամբ. «Բնակչության սոցիալական պաշտպանության հաստատություններում գտնվող և տնային պայմաններում սպասարկվող հաշմանդամություն ունեցող անձանց (երեխաներին) տրամադրվում են կենցաղային սպասարկման և կրթական ծառայություններ, առաջնային բժշկական օգնություն և սոցիալ-հոգեբանական ու իրավաբանական խորհրդատվություն (կատարողներ՝ ՀՀ ԿԳՆ, ՀՀ աշխատանքի և սոցիալական ապահովության նախարարություն, ՀՀ առողջապահության նախարարություն) :

2. Ներառական կրթության կազմակերպման ու արդյունավետ իրականացման համար նպատակահարմար է, որ՝

- ՀՀ ԿԳՆ-ի կողմից մշակվի ՄԿՈՒ համակարգում կրթության առանձնահատուկ պայմանների կարիք ունեցող անձանց օգնականի ծառայություններից օգտվելու կարգը: Նպատակահարմար է նաև, որ ներառական կրթություն իրականացնող ՄԿՈՒ հաստատություններում նախատեսվեն ներառական կրթություն իրականացնելու համար

- անհրաժեշտ հոգեբանի, հատուկ մանկավարժների, սոցիալական աշխատողի և այլ հաստիքներ:
- ՀՀ ԿԳՆ կողմից մշակվի «ՄԿՈԻ համակարգում կրթության առանձնահատուկ պայմանների կարիք ունեցող ուսանողների ծնողների (այլ օրինական ներկայացուցիչների) անհատական ուսումնական ծրագրերի մշակման ու իրականացման գործընթացում մասնակցության կարգը» /կամ երաշխավորություններ/:
 - ՀՀ ԿԳՆ կողմից մշակվի «Նախնական և միջին մասնագիտական ուսումնական հաստատությունների կրթության առանձնահատուկ պայմանների կարիք ունեցող ուսանողների ծնողների ուսումնական պարապմունքների մասնակցության կարգը»:
 - ՀՀ ԿԳՆ-ի կողմից մշակվի «Նախնական և միջին մասնագիտական ուսումնական հաստատություններում՝ կրթության առանձնահատուկ պայմանների կարիք ունեցող անձանց ներառական կրթության և տնային ուսուցման ձևով կրթությանը իրականացման կարգը»:
 - ՀՀ ԿԳՆ-ի կողմից մշակվի «Պետական հատուկ կրթական չափորոշիչների մշակման, հաստատման և ներդրման կարգը» և ներկայացվի ՀՀ կառավարություն՝ հատատման, իսկ հատուկ պետական կրթական չափորոշիչների մշակմանը գործընթացն իրականացվի Մասնագիտական կրթության և ուսուցման զարգացման ազգային կենտրոնի կողմից:
 - ՀՀ ԿԳՆ-ի կողմից մշակվի «Առողջական վիճակի պատճառով ՄԿՈԻ ուսումնական հաստատություններ ժամանակավորապես կամ մշտապես հաճախել չկարողացող կրթության առանձնահատուկ պայմանների կարիք ունեցող անձանց համար տնային ուսուցման կազմակերպման կարգը»:
 - ՀՀ ԿԳՆ-ի և ՀՀ առողջապահության նախարարության կողմից համատեղ մշակվի «Կրթության առանձնահատուկ պայմանների կարիք ունեցող անձանց տնային ուսուցման իրավունք վերապահող հիվանդությունների ցանկը»:
 - ՀՀ ԿԳՆ-ի կողմից մշակվի «ՄԿՈԻ համակարգում կրթության առանձնահատուկ պայմանների կարիք ունեցող անձանց տնային ուսուցման պայմանագրի տիպային ձևը»:
 - ՀՀ ԿԳՆ-ին մշակել «ՄԿՈԻ համակարգում անհատական ուսումնական պլանների մշակման ու կիրարկման կարգը»:
 - ՀՀ ԿԳՆ-ի կողմից մշակվի «Ներառական կրթության իրականացման երաշխավորություններ /կարգ/ ՄԿՈԻ համակարգում» որտեղ կսահմանվեն նաև ներառական կրթություն իրականացնելու համար անհրաժեշտ առանձնահատուկ պայմանները:
 - ՀՀ ԿԳՆ-ի և ՀՀ ֆինանսների նախարարության կողմից համատեղ մշակվի և ՀՀ կառավարության հաստատմանը ներկայացվի «Կրթության առանձնահատուկ պայմանների կարիք ունեցող երեխաների կրթության ապահովման ֆինանսավորման բարձրացված չափաքանակի մասին» ՀՀ կառավարության որոշման նախագիծը:

- ՀՀ ԿԳՆ-ի կողմից մշակվի և ՀՀ կառավարության հաստատմանը ներկայացվի «Նախնական (արհեստագործական) մասնագիտական կրթության և վարպետային ուսուցման այն մասնագիտությունների ցանկը, որոնք կարող են կազմակերպվել տնային պայմաններում» ՀՀ կառավարության որոշման նախագիծը:
- ՀՀ ֆինանսների նախարարության և ԿԳՆ-ի կողմից համատեղ մշակվի և ՀՀ կառավարության հաստատմանը ներկայացվի «Կրթության առանձնահատուկ պայմանների կարիք ունեցող երեխաների կրթությունը կազմակերպող ՄԿՈՒ դասախոսների աշխատանքի վարձատրության արտոնյալ պայմանների հաշվարկման կարգի» նախագիծը:
- ՀՀ ԿԳՆ-ի կողմից մշակվի և ՀՀ կառավարության հաստատմանը ներկայացվի «Կրթության առանձնահատուկ պայմանների կարիք ունեցող երեխաների համար առանձին մարզական պարապմունքներ իրականացնելու կարգի» նախագիծը:
- ՀՀ ԿԳՆ-ի կողմից մշակվի «Անհատական ուսումնական պլանների մշակմանը և գնահատման գործընթացում կրթության առանձնահատուկ կարիքներ ունեցող ուսանողների ծնողների մասնակցության օրինակելի կարգ», որի հիման վրա ՄԿՈՒ հաստատություններից յուրաքանչյուրը կարող է այն տեղայնացնել:
- Մասնագիտական կողմնորոշման մեթոդական կենտրոնի կողմից մշակվեն ՄԿՈՒ ուսումնական հաստատությունների կարիերայի կենտրոնների գործառույթների մասին երաշխավորություններ և տրամադրվի ՄԿՈՒ ուսումնական հաստատություններին:

Վերոգրյալ նորմատիվ ակտերի մշակումը, հաստատումը և կիրառումը թույլ կտա «Կրթության առանձնահատուկ պայմանների կարիք ունեցող անձանց կրթության մասին» ՀՀ օրենքի դրույթներն առավել լիարժեք կիրառել ՄԿՈՒ համակարգում հաշմանդամություն ունեցող անձանց կրթությունը և ուսուցումն արդյունավետ իրականացնելու գործընթացում:

3. Հաշմանդամություն ունեցող անձանց մասնագիտական ուսումնական հաստատություններում սովորելու նպատակով մասնագիտական կողմնորոշման խորհրդատվական գործընթացների կարգավորման համար նպատակահարմար է իրականացնել՝
 - հաշմանդամություն ունեցող անձանց մասնագիտական կողմնորոշման կարիքների բացահայտում, դրանք մասնագիտական կողմնորոշման գործընթացների և մեթոդաբանության մեջ ներգրավում,
 - հաշմանդամություն ունեցող անձանց ՄԿՈՒ համակարգ ներառվելու համար մասնագիտական կարողությունների (ներառյալ հոգեֆիզիոլոգիական) որոշման մեթոդոլոգիայի մշակում և ներդնում մասնագիտական կողմնորոշման գործընթացներում,
 - հաշմանդամություն ունեցող անձանց մոտիվացիայի զարգացմանն ուղղված համալիր ծրագրի իրականացում՝ գործոնների հետազոտման և գործողությունների պլանի մշակման ճանապարհով,

- ներառական կրթության իրականացման հնարավորության ու դրա պայմանների իրազեկում ՄԿՈՒ հաստատությունների կողմից անցկացվող մասնագիտական կողմնորոշման (մասնագիտական իրազեկման) աշխատանքներում,
- հաշմանդամություն ունեցող անձանց հաշվառման համակարգի բարելավում:

4. Նպատակահարմար է մշակել համալիր միջոցառումների պլան (հայեցակարգ կամ ռազմավարություն՝ համապատասխան միջոցառումների ժամանակացույցով), համաձայն որի կիրականացվեն գործողություններ՝ ուղղված՝

- ՄԿՈՒ համակարգում ներառական կրթության ներդրման համար անհրաժեշտ ուսումնամեթոդական և նյութատեխնիկական բազայի ապահովմանը,
- համակողմանի վերապատրաստված ու մասնագիտական պատրաստվածություն ունեցող դասավանդող անձնակազմի ձևավորմանը,
- կրթական գործընթացում ծնողների ներգրավմանը:

Այստեղ շատ կարևոր է առավելագույնս հստակեցնել այն ֆիզիկական և նյութատեխնիկական չափանիշները, որոնց պետք է համապատասխանի ուսումնական հաստատությունը ներառական կրթությունը կազմակերպելիս ու իրականացնելիս: Կարևոր է նաև հաշմանդամություն ունեցող անձանց և դասավանդող անձնակազմի կարիքների բացահայտման գործընթացի կազմակերպումը՝ մշակելով այդ կարիքների բացահայտման մեխանիզմները և կատարելագործելով գնահատման, նաև հետադարձ կապի մեթոդներն ու գործիքները, որոնց կիրառման արդյունքում ունկնդիրների մոտ կձևավորվեն գործնական գիտելիքներ և կարողություններ: Այս գործընթացում կարևոր է ներառական կրթությանն առնչվող գրականության հասանելիության ապահովումը ուսումնական հաստատությունների, մասնագետների և ունկնդիրների շրջանում (կատարողներ՝ ՀՀ ԿԳՆ, ՀՀ աշխատանքի և սոցիալական ապահովության նախարարություն, ՀՀ առողջապահության նախարարություն, ՀՀ ֆինանսների նախարարություն, ՀՀ քաղաքաշինության նախարարություն):

5. Հաշվի առնելով ՄԿՈՒ համակարգում ներառական կրթության ֆինանսավորման առանձնահատկությունները, նպատակահարմար է ճշգրիտ հաշվարկել պետական բյուջետային ներդրումների չափը և համընդհանուր ներառականության հնարավորությունը բոլոր ՄԿՈՒ ուսումնական հաստատություններում: Այս դեպքում չպետք է գնալ միայն ֆինանսական միջոցներ խնայելու ուղղությամբ, այլ առաջնային տեղում պետք է լինի որակյալ կրթության ապահովումը: Առավել նպատակահարմար կլինի ներառական կրթության իրականացումը սկսել տարածաշրջանային, ինչպես նաև առանձին, համապատասխան պայմաններ ու որոշակի փորձ ունեցող ՄԿՈՒ հաստատություններում, իսկ մյուս ՄԿՈՒ հաստատություններում առայժմ տարածել հաշմանդամություն ունեցող անձանց կրթության կազմակերպման ինտեգրատիվ մոտեցումները (ՀՀ ֆինանսների

նախարարություն, ՀՀ ԿԳՆ, ՀՀ աշխատանքի և սոցիալական ապահովության նախարարություն):

6. Նպատակահարմար է մշակել և կիրարկել ներառական կրթության էության և հիմնական նպատակների մասին տեղեկացվածության բարձրացման մեխանիզմներ՝ ՄԿՈԻ հաստատությունների, ուսանողների, նրանց ծնողների, այդ թվում նաև հաշմանդամություն ունեցող անձանց ծնողների, ինչպես նաև գործատուների համար՝ պարբերաբար կազմակերպելով աշխատանքային տոնավաճառներ և ցուցահանդեսներ հաշմանդամություն ունեցող անձանց մասնակցությամբ: Նպատակահարմար է ընդլայնել համագործակցությունը ՄԿՈԻ հաստատությունների և գործատուների միջև՝ հաշմանդամություն ունեցող անձանց ուսուցման, արտադրական պրակտիկայի կազմակերպման և աշխատանքի տեղավորման գործընթացներում (ՀՀ ԿԳՆ, ՀՀ աշխատանքի և սոցիալական ապահովության նախարարություն, Զբաղվածության պետական ծառայություն, Գործատուների հանրապետական միություն, ՀՀ առևտրաարդյունաբերական պալատ, այլն):
7. Նպատակահարմար է, որ ՄԿՈԻ համակարգում ներառական կրթության ներդրման, իրականացման և այլ նախաձեռնությունները մշակվեն հասարակայնորեն բաց և թափանցիկ մթնոլորտում: Արդյունքները ցանկալի է, որ ներկայացվեն հանրային քննարկումներում՝ պետական, հասարակական և միջազգային կառույցների մասնակցությամբ: Հասարակական և միջազգային կառույցները ցանկալի է, որ հատուկ ուշադրություն դարձնեն շահառուների շրջանում ներառական կրթության վերաբերյալ համապատասխան դիրքորոշումների և ընկալումների ձևավորմանը: Նմանատիպ գործողություններ պետք է կատարեն նաև ՄԿՈԻ ուսումնական հաստատությունների տնօրինությունները տեղում՝ ամենօրյա աշխատանք կատարելով իրենց ուսանողների ու նրանց ծնողների հետ՝ նպաստելով հանդուրժողական, ընդունող միջավայրի ձևավորմանը:
8. Հաշմանդամություն ունեցող անձանց ուսումնառության որակը և կրթական վերջնարդյունքները բարելավելու նպատակով յուրաքանչյուր ուսումնական հաստատությունում նպատակահարմար է ձևավորել տարբեր մասնագետներից (հատուկ մանկավարժ, հոգեբան, սուրդո-մանկավարժ, էրգոթերապիստ, սոցիալական աշխատող, այլն) կազմված բազմամասնագիտական անձնակազմ, սահմանելով դրա անդամների մասնագիտական որակավորման պահանջները, գործառույթներն ու պարտականությունները, և որը ակտիվորեն կհամագործակցի ուսումնական հաստատության մյուս մանկավարժների և հաշմանդամություն ունեցող ուսանողների ծնողների հետ ուսումնամեթոդական (անհատական ուսումնական պլանների մշակման) և դաստիարակչական աշխատանքների իրականացման գործընթացում: Ցանկալի է նաև այդ բազմամասնագիտական անձնակազմում ներգրավել տեսանելի հաշմանդամություն ունեցող մանկավարժի կամ այլ աշխատողի, ինչը կարող է դրական ու ոգևորիչ օրինակ

հանդիսանալ ուսումնառել ցանկացող հաշմանդամություն ունեցող անձանց համար:

Վերոգրյալ առաջարկությունների հիման վրա իրականացված միջոցառումները, ուղղորդված ՄԿՈԻ համակարգում ներառական կրթության ներդրման, հաշմանդամություն ունեցող անձանց ներգրավման և զբաղվածության ապահովման մոդելով, թույլ կտան ՀՀ ՄԿՈԻ համակարգում բոլորի համար հավասար հնարավորությունների ստեղծման միջոցով համատեղ ուսուցումից անցում կատարելու դեպի ներառական որակյալ կրթության մատուցմանը առաջիկա տարիների ընթացքում:

Գրականություն

1. «Հաշմանդամություն ունեցող անձանց զբաղվածության և մասնագիտական կրթությանը վերաբերող ՀՀ օրենսդրության վերլուծություն», Հաշմանդամություն ունեցող անձանց կենսամակարդակի բարելավում զբաղվածության խթանման միջոցով (LIFE) ծրագիր: 2012 թ.
2. Հանրային կարծիքի հետազոտության վերլուծություն հաշմանդամություն ունեցող անձանց զբաղվածության վերաբերյալ: Հաշմանդամություն ունեցող անձանց կենսամակարդակի բարելավում զբաղվածության խթանման միջոցով (LIFE) ծրագիր: Երևան, 2012թ.
3. Հաշմանդամություն ունեցող անձանց զբաղվածությունը Հայաստանում. Կարիքներ և խոչընդոտներ. Ձեկույց որակական հետազոտության արդյունքների վերաբերյալ: «Հաշմանդամություն ունեցող անձանց կենսամակարդակի բարելավում զբաղվածության խթանման միջոցով (LIFE)» ծրագիր և «Հարավային Կովկասում ականներից տուժածների սոցիալ-տնտեսական վերաինտեգրման ծրագիր», Երևան, 2013թ.
4. «ՀՀ-ում ներառական կրթության իրականացման գնահատում» հետազոտությունը: Կրթական հետազոտությունների և խորհրդատվությունների կենտրոն: 2013թ.
5. Հաշմանդամություն ունեցող անձանց հետ աշխատելու ձեռնարկ: Նախնական/արհեստագործական և միջին մասնագիտական հաստատությունների դասավանդողների համար: «Հաշմանդամություն ունեցող անձանց կենսամակարդակի բարելավում զբաղվածության խթանման միջոցով (LIFE)» ծրագիր: Երևան, 2013թ.
6. Հ Հ օրենքը Հայաստանի Հանրապետության կրթության զարգացման 2011-2015 թվականների պետական ծրագիրը հաստատելու մասին (23.06.2011թ.)
7. «Կրթության առանձնահատուկ պայմանների կարիք ունեցող անձանց կրթության մասին» ՀՀ օրենք (25.05.2005թ.)
8. «Հաշմանդամություն ունեցող անձանց իրավունքների պաշտպանության և սոցիալական ներառման մասին» ՀՀ օրենքի նախագիծ
9. «Բնակչության զբաղվածության և գործազրկության դեպքում սոցիալական պաշտպանության մասին» ՀՀ օրենք: Ընդունվել է 24.10.2005թ.
10. «Կրթության մասին» ՀՀ օրենք: Ընդունվել է 14.04.1999թ.
11. «Հանրակրթության մասին» ՀՀ օրենք: Ընդունվել է 10.07.2009թ.
12. «Նախնական մասնագիտական (արհեստագործական) և միջին մասնագիտական կրթության մասին» ՀՀ օրենք: Ընդունվել է 08.07.2005թ.
13. ՀՀ կառավարության 2006 թվականի 3 օգոստոսի «Առնվազն հիմնական ընդհանուր կրթության հիմք չպահանջող նախնական մասնագիտական (արհեստագործական) կրթության մասնագիտությունների ցանկը հաստատելու մասին» N 1151-Ն որոշում

14. Հայաստանի Հանրապետության կառավարության 2006 թվականի 12 հունվարի «Նախնական մասնագիտական (արհեստագործական) և միջին մասնագիտական կրթության մասնագիտությունների ցանկերը հաստատելու, Հայաստանի Հանրապետության կառավարության 2000 թվականի մայիսի 18-ի N 242 որոշման մեջ փոփոխություն կատարելու և Հայաստանի Հանրապետության կառավարության 2000 թվականի մայիսի 18-ի N 242 որոշման մեջ փոփոխություն կատարելու և Հայաստանի Հանրապետության կառավարության մի շարք որոշումներ ուժը կորցրած ճանաչելու մասին» N 73-Ն որոշում:
15. www.myfuture.edu.au

Հավելված

Հաշմանդամություն ունեցող անձանց մասնագիտական կրթությանը և ուսուցման ոլորտում գործող օրենսդրական դրույթները և դրանցում փոփոխություններ, լրացումներ և լրամշակումներ կատարելու առաջարկությունները

«Կրթության մասին» ՀՀ օրենք

Օրենքի հոդվածը	Օրենքի դրույթը	Առաջարկվող փոփոխությունը
Հոդված 12, մաս 2	Կրթության բոլոր ձևերի համար նույն կրթական ծրագրերի շրջանակներում գործում է միասնական պետական կրթական չափորոշիչը:	Կրթության բոլոր ձևերի համար նույն կրթական ծրագրերի շրջանակներում գործում է միասնական պետական կրթական չափորոշիչը: <u>Կրթության առանձնահատուկ պայմանների կարիք ունեցող անձանց համար կարող են սահմանվել արհեստագործական և միջին մասնագիտական կրթության հատուկ պետական կրթական չափորոշիչներ:</u>
Հոդված 14, մաս 6	Հեռակա, հեռավար (դիստանցիոն) ձևերով մասնագիտական միջին և բարձրագույն կրթության կազմակերպումն իրականացվում է կրթության պետական կառավարման լիազորած մարմնի սահմանած կարգով, իսկ մասնագիտությունների ցանկը հաստատում է Հայաստանի Հանրապետության կառավարությունը:	Հեռակա, հեռավար (դիստանցիոն) ձևերով <u>նախնական մասնագիտական (արհեստագործական)</u> , մասնագիտական միջին և բարձրագույն կրթության կազմակերպումն իրականացվում է կրթության պետական կառավարման լիազորած մարմնի սահմանած կարգով, իսկ մասնագիտությունների ցանկը հաստատում է Հայաստանի Հանրապետության կառավարությունը:
Հոդված 15, մաս 4	Պետական միջին և պետական և ոչ պետական բարձրագույն մասնագիտական ուսումնական հաստատությունների ընդունելությունն	<u>Նախնական մասնագիտական (արհեստագործական)</u> , միջին և պետական և ոչ պետական բարձրագույն մասնագիտական ուսումնական հաստատությունների ընդունելությունն իրականացվում է մրցութային հիմունքով: <u>Նախնական մասնագիտական</u>

	<p>իրականացվում է մրցութային հիմունքով: Պետական միջին մասնագիտական ուսումնական հաստատությունների դիմորդների ընդունելության արտոնությունները սահմանում է Հայաստանի Հանրապետության կառավարությունը:</p>	<p>(արհեստագործական), միջին մասնագիտական ուսումնական հաստատությունների դիմորդների ընդունելության արտոնությունները սահմանում է Հայաստանի Հանրապետության կառավարությունը:</p>
<p>Հոդված 26, Մաս 1</p>	<p>Լրացուցիչ կրթական ծրագրերն իրականացվում են քաղաքացիների և հասարակության կրթական պահանջմունքների բավարարման նպատակով: Մասնագիտական կրթության յուրաքանչյուր մակարդակի շրջանակում լրացուցիչ կրթության հիմնական խնդիրն անձի մասնագիտական որակավորման անընդհատ բարձրացումն է:</p>	<p>Լրացուցիչ կրթական ծրագրերն իրականացվում են քաղաքացիների և հասարակության կրթական պահանջմունքների բավարարման նպատակով: Մասնագիտական կրթության յուրաքանչյուր մակարդակի շրջանակում լրացուցիչ կրթության հիմնական խնդիրն անձի <u>կրթական պահանջմունքների բավարարումը և մասնագիտական որակավորման անընդհատ բարձրացումն է:</u></p>
<p>Հոդված 49, մաս 5</p>	<p>Կրթության հատուկ պայմանների կարիք ունեցող սովորողների համար հանրակրթական հաստատությունների ֆինանսավորումն իրականացվում է բարձրացված չափաքանակներով:</p>	<p>Կրթության հատուկ պայմանների կարիք ունեցող սովորողների համար հանրակրթական <u>և մասնագիտական ուսումնական հաստատությունների ֆինանսավորումն իրականացվում է բարձրացված չափաքանակներով</u></p>

Ծանոթություն. Առաջարկվող փոփոխություններն ու լրացումները ընդգծված են:

«Կրթության առանձնահատուկ պայմանների կարիք ունեցող անձանց կրթության մասին» ՀՀ օրենք

Օրենքի հոդվածը	Օրենքի դրույթը	Օրենքի կիրարկման դրույթի առկա վիճակը	Առաջարկություններ
<p>Հոդված 6, մաս 2, գ) ենթակետ</p>	<p>Կրթության առանձնահատուկ պայմանների կարիք ունեցող անձինք իրավունք ունեն կրթական ծրագրերին, իրենց զարգացման առանձնահատկություններին և տարիքին համապատասխան ստանդարտական նախնական մասնագիտական (արհեստագործական), միջին մասնագիտական և բարձրագույն և հետբուհական մասնագիտական, հիմնական և լրացուցիչ կրթություն՝ համապատասխան ուսումնական հաստատություններում՝ պետպատվերի շրջանակում կամ օրենքով սահմանված այլ արտոնյալ հիմունքներով:</p>	<p>ՄԿՈԻ համակարգում օրենքի այս դրույթն ապահովվում է յուրաքանչյուր տարի ՀՀ կրթության և գիտության նախարարի կողմից հաստատված ընդունելության կանոնների դրույթով, որտեղ սահմանված է. «Ընդունելության մրցույթից դուրս, պահուստային տեղերի հաշվին ընդունվում են՝ <<Առանց ծնողական խնամքի մնացած երեխաների սոցիալական պաշտպանության մասին>> Հայաստանի Հանրապետության օրենքի 7-րդ, <<Հայաստանի Հանրապետությունում հաշմանդամների սոցիալական պաշտպանության մասին>> Հայաստանի Հանրապետության օրենքի 14-րդ, <<Զինձառայողների և նրանց ընտանիքների անդամների սոցիալական ապահովության մասին>> Հայաստանի</p>	<p align="center">-</p>

		<p>Հանրապետության օրենքի 37-րդ հոդվածներով, Հայաստանի Հանրապետության կառավարության 1999 թվականի օգոստոսի 27-ի <<Հայաստանի Հանրապետության միջին մասնագիտական պետական ուսումնական հաստատություններում դիմորդների ընդունելության արտոնությունները սահմանելու մասին>> N 545 որոշման պահանջներին, ինչպես նաև ՀՀ օրենսդրությամբ սահմանված համապատասխան արտոնություններ ունեցող դիմորդները>>:</p>	
<p>Հոդված 6, մաս 3</p>	<p>Կրթության առանձնահատուկ պայմանների կարիք ունեցող անձինք ուսումնառության ընթացքում իրավունք ունեն օգտվելու հանրակրթական և մասնագիտական ուսումնական հաստատություններում սովորողների՝ օրենսդրությամբ սահմանված իրավունքներից և պարտականություններից, ինչպես նաև</p>	<p>Չնայած որ օրենքը սահմանում է, որ կրթության առանձնահատուկ պայմանների կարիք ունեցող անձինք կարող են օգտվել օրենքով սահմանված արտոնություններից, օրենսդրությամբ սահմանված իրավունքներից և պարտականություններից, սակայն ՄԿՈԻ հաստատությունները մի շարք պատճառներով</p>	<p>Անհրաժեշտ է մշակել նպատակային ծրագիր՝ <<Կրթության <u>ան առանձնահատուկ պայմանների կարիք ունեցող անձանց մասնագիտական կրթություն և ուսուցման համակարգի 2014-2018 թթ. զարգացման ծրագիր</u>>> , ինչը կարող է դառնալ</p>

	հաշմանդամության դեպքում օգտվելու օրենքով սահմանված արտոնություններից:	/շենքային պայմաններ, ենթակառուցվածքներ, թերի ֆինանսավորում, տրանսպորտ, այլն/ լիարժեք մատչելի չեն հաշմանդամություն ունեցող անձանց համար վերոգրյալի իրականացման առումով:	<<Կրթության զարգացման 2011-2015թթ. զարգացման պլանի>> բաղկացուցիչ մասը:
Հոդված 6, մաս 5	Կրթության առանձնահատուկ պայմանների կարիք ունեցող անձանց ցուցաբերվում է հատուկ մանկավարժական օգնություն ուսումնական հաստատություններում հաստիքագրված հատուկ մանկավարժի և (կամ) վերականգնողական կենտրոններում և համայնքներում հատուկ մանկավարժական ծառայություններ կազմակերպելու միջոցով:	Չնայած որ օրենքը ենթադրում է հատուկ մանկավարժի առկայություն կրթության առանձնահատուկ պայմանների կարիք ունեցող անձանց մանկավարժական օգնություն ցուցաբերելու համար, մինչ այժմ այդպիսի հաստիք պետականորեն տրամադրված չէ ՄԿՈԻ հաստատություններին:	Ներառական կրթություն իրականացնող ՄԿՈԻ հաստատություններում <u>նախատեսել հատուկ մանկավարժի հաստիք:</u>
Հոդված 6, մաս 6	Կրթության առանձնահատուկ պայմանների կարիք ունեցող անձինք անհրաժեշտության դեպքում կարող են օգտվել օգնականի ծառայություններից: Օգնականի ծառայություններից օգտվելու կարգը սահմանում է կրթության պետական	Մինչ այժմ ՄԿՈԻ համակարգում կրթության առանձնահատուկ պայմանների կարիք ունեցող անձանց օգնականի ծառայություններ չեն իրականացվում:	Անհրաժեշտ է, որ ՀՀ ԿԳՆ մշակի ՄԿՈԻ համակարգում <u>կրթության առանձնահատուկ պայմանների կարիք ունեցող անձանց օգնականի ծառայություններից օգտվելու կարգը և կիրարկի այն:</u> Անհրաժեշտ է նաև

	կառավարման լիազոր մարմինը:		<u>վերանայել ՄԿՈԻ հաստատությունների հաստիքների ցուցակը:</u>
Հոդված 7, մաս 1, ա) ենթակետ	Կրթության առանձնահատուկ պայմանների կարիք ունեցող անձանց ծնողները (այլ օրինական ներկայացուցիչները) իրավունք ունեն մասնակցելու երեխայի անհատական ուսումնական ծրագրերի մշակմանն ու իրականացմանը.	ՄԿՈԻ համակարգում կրթության առանձնահատուկ պայմանների կարիք ունեցող անձանց ծնողները (այլ օրինական ներկայացուցիչները) չեն մասնակցում ուսանողների անհատական ուսումնական ծրագրերի մշակմանն ու իրականացմանը	Անհրաժեշտ է, որ ԿԳՆ կողմից մշակվի <u><<ՄԿՈԻ համակարգում կրթության առանձնահատուկ պայմանների կարիք ունեցող ուսանողների ծնողների (այլ օրինական ներկայացուցիչները) անհատական ուսումնական ծրագրերի մշակմանն ու իրականացման գործընթացում մասնակցության կարգ>></u> /կամ երաշխավորություններ/:
Հոդված 7, մաս 1, բ) ենթակետ	Կրթության առանձնահատուկ պայմանների կարիք ունեցող անձանց ծնողները (այլ օրինական ներկայացուցիչները) իրավունք ունեն՝ անձի առավել արդյունավետ դաստիարակության և զարգացման համար հատուկ գիտելիքներ ստանալու նպատակով որպես ունկնդիր ուսումնական	ՄԿՈԻ համակարգում կրթության առանձնահատուկ պայմանների կարիք ունեցող անձանց ծնողները (այլ օրինական ներկայացուցիչները) սովորաբար չեն ընդգրկվում ՄԿՈԻ հաստատությունների կողմից իրականացվող պարապմունքներին:	Ցանկալի է, որ ԿԳՆ կողմից մշակվի համապատասխան երաշխավորություններ ՄԿՈԻ հաստատությունների տնօրենների համար. <u><<Նախնական և միջին մասնագիտական ուսումնական հաստատությունների կրթության առանձնահատուկ պայմանների</u>

	<p>հաստատության դեկավարի թույլտվությամբ մասնակցելու միջին մասնագիտական և բարձրագույն մասնագիտական կրթության ուսումնական հաստատությունների պարապմունքներին:</p>		<p><u>կարիք ունեցող ուսանողների ծնողների ուսումնական պարապմունքների մասնակցության կարգ>>:</u></p>
<p>Հոդված 8, մաս 1, ա) ենթակետ</p>	<p>Կրթության առանձնահատուկ պայմանների կարիք ունեցող անձանց կրթությունը կարող է իրականացվել պետական և ոչ պետական մասնագի տա կան ուսումնական հաստատություններո ւմ՝ ներառական կրթության և տնային ուսուցման ձևով:</p>	<p>ՄԿՈԻ համակարգում բացակայում է Կրթության առանձնահատուկ պայմանների կարիք ունեցող անձանց կրթության կազմակերպումը տնային ուսուցման ձևով:</p>	<p>Անհրաժեշտ է համապատասխան կարգի մշակումը ԿԳՆ-ի կողմից. <u><<Նախնական և միջին մասնագիտական ուսումնական հաստատություն- ներում՝ կրթության առանձնահատուկ պայմանների կարիք ունեցող անձանց ներառական կրթության և տնային ուսուցման ձևով կրթությանը իրականացման կարգ>>:</u></p>
<p>Հոդված 9, մաս 1 և 2</p>	<p>Կրթության առանձնահատուկ պայմանների կարիք ունեցող անձանց ուսումնական բեռնվածության առավելագույն ծավալը, կրթական ծրագրերի բովանդակության</p>	<p>ՄԿՈԻ համակարգում բացակայում են պետական հատուկ կրթական չափորոշիչները:</p>	<p>Առաջարկվում է, որ ՀՀ ԿԳՆ-ի կողմից մշակվի <u><<Պետական հատուկ կրթական չափորոշիչների մշակման, հաստատման և ներդրման կարգը>> և ներկայացվի ՀՀ</u></p>

	<p>պարտադիր նվազագույնը սահմանվում են հանրակրթական և մասնագիտական չափորոշիչներով, ծրագրերով, իսկ դրանց յուրացման անհնարի նության կամ դժվարության դեպքում՝ նաև հատուկ կրթության չափորոշիչներով և ծրագրերով:</p> <p>Պետական հատուկ կրթական չափորոշիչների մշակման, հաստատման և ներդրման կարգը սահմանում է Հայաստանի Հանրապետության կառավարությունը:</p>		<p>կառավարություն՝ հաստատման, իսկ հատուկ պետական կրթական չափորոշիչների մշակմանը գործընթացն իրականացվի ՄԿՈՒԶԱԿ-ի կողմից:</p>
<p>Հոդված 10, մաս 1</p>	<p>Առողջական վիճակի պատճառով ուսումնական հաստատություններ ժամանակավորապես կամ մշտապես հաճախել չկարողացող կրթության առանձնահատուկ պայմանների կարիք ունեցող անձանց համար կազմակերպվում է տնային ուսուցում՝ համաձայն կրթության պետական կառավարման լիազոր մարմնի</p>	<p>ՄԿՈՒ համակարգում բացակայում է առողջական վիճակի պատճառով ուսումնական հաստատություններ ժամանակավորապես կամ մշտապես հաճախել չկարողացող կրթության առանձնահատուկ պայմանների կարիք ունեցող անձանց համար տնային ուսուցման կազմակերպման կարգը:</p>	<p>Առաջարկվում է ՀՀ ԿԳՆ-ի կողմից մշակվի «Առողջական վիճակի պատճառով ՄԿՈՒ ուսումնական հաստատությունները ժամանակավորապես կամ մշտապես հաճախել չկարողացող կրթության առանձնահատուկ պայմանների կարիք ունեցող անձանց համար տնային ուսուցման</p>

	<p>սահմանած կարգի: Կրթության առանձնահատուկ պայմանների կարիք ունեցող անձանց տնային ուսուցման իրավունք վերապահող հիվանդությունների ցանկը սահմանում է Հայաստանի Հանրապետության կառավարությունը:</p>		<p><u>կազմակերպման կարգը</u>: Առաջարկվում է ՀՀ առողջապահության և նախարարության կողմից մշակվի «<u>Կրթության առանձնահատուկ պայմանների կարիք ունեցող անձանց տնային ուսուցման իրավունք վերապահող հիվանդությունների ցանկը</u>» և ներկայացնի այն ՀՀ կառավարություն՝ հաստատման:</p>
<p>Հոդված 10, մաս 3</p>	<p>Կրթության առանձնահատուկ պայմանների կարիք ունեցող անձանց տնային ուսուցումը կազմակերպվում է կրթության պետական կառավարման լիազոր մարմնի, ուսումնական հաստատության, կրթության առանձնահատուկ պայմանների կարիք ունեցող անձի և (կամ) նրա ծնողների (օրինական ներկայացուցիչների) միջև պայմանագրի հիման վրա: Տնային ուսուցման պայմանագրի տիպային ձևը հաստատում է կրթության պետական</p>	<p>Բացակայում է կրթության առանձնահատուկ պայմանների կարիք ունեցող անձանց տնային ուսուցման պայմանագրի տիպային ձևը:</p>	<p>Առաջարկվում է ՀՀ ԿԳՆ-ին մշակել «<u>ՄԿՈԻ համակարգում կրթության առանձնահատուկ պայմանների կարիք ունեցող անձանց տնային ուսուցման պայմանագրի տիպային ձևը</u>»:</p>

	կառավարման լիազոր մարմինը:		
Հոդված 12, մաս 2	Ներառական կրթություն կարող է կազմակերպվել այն ուսումնական հաստատություններում, որոնք ապահովված են կրթության առանձնահատուկ պայմաններով: Ներառական կրթության իրականացման կարգը և ներառական կրթություն իրականացնող ուսումնական հաստատությունների ցանկը սահմանում և հաստատում է կրթության պետական կառավարման լիազոր մարմինը:	ՄԿՈԻ համակարգում բացակայում է ներառական կրթության իրականացման կարգը, ինչպես նաև սահմանված և հաստատված չէ ՄԿՈԻ հաստատությունների ցանկը, որտեղ իրականացվում է ներառական կրթություն:	Առաջարկվում է ՀՀ ԿԳՆ-ին մշակել «Ներառական կրթության իրականացման երաշխավորություններ /կարգ/ ՄԿՈԻ համակարգում» որտեղ կսահմանվեն նաև ներառական կրթություն իրականացնելու համար անհրաժեշտ առանձնահատուկ պայմանները:
Հոդված 17, թ) ենթակետ	Սահմանել կրթության առանձնահատուկ պայմանների կարիք ունեցող երեխաների կրթության ապահովման ֆինանսավորման բարձրացված չափաքանակը:	ՄԿՈԻ համակարգում ներառական կրթություն իրականացնելու ընթացքում ֆինանսավորման բարձրացված չափաքանակ չի տրամադրվում և այն դեռևս սահմանված չէ Հայաստանի Հանրապետության կառավարության կողմից:	Առաջարկվում է ՀՀ ԿԳՆ-ի կողմից մշակել և ՀՀ կառավարության հաստատմանը ներկայացնել «Կրթության առանձնահատուկ պայմանների կարիք ունեցող երեխաների կրթության ապահովման ֆինանսավորման բարձրացված չափաքանակի մասին» ՀՀ

			կառավարության որոշման նախագիծը:
Հոդված 17, է) ենթակետ	Մահմանել նախնական (արհեստագործական) մասնագիտական կրթության և վարպետային ուսուցման այն մասնագիտությունների ցանկը, որոնք կարող են կազմակերպվել տնային ուսուցման պայմաններում:	Դեռևս սահմանված և հաստատված չէ նախնական (արհեստագործական) մասնագիտական կրթության և վարպետային ուսուցման այն մասնագիտությունների ցանկը, որոնք կարող են կազմակերպվել տնային ուսուցման պայմաններում:	Առաջարկվում է ՀՀ ԿԳՆ-ի կողմից մշակել և ՀՀ կառավարության հաստատմանը ներկայացնել «Նախնական (արհեստագործական) մասնագիտական կրթության և վարպետային ուսուցման այն <u>մասնագիտությունների ցանկը</u> , որոնք կարող են կազմակերպվել տնային պայմաններում» ՀՀ կառավարության որոշման նախագիծը:
Հոդված 17, ժ) ենթակետ	Մահմանել կրթության առանձնահատուկ պայմանների կարիք ունեցող երեխաների կրթությունը կազմակերպող մանկավարժների աշխատանքի վարձատրության արտոնյալ պայմանների հաշվարկման կարգը:	Մահմանված և հաստատված չէ կրթության առանձնահատուկ պայմանների կարիք ունեցող երեխաների կրթությունը կազմակերպող ՄԿՈԻ դասախոսների աշխատանքի վարձատրության արտոնյալ պայմանների հաշվարկման կարգը:	Առաջարկվում է ՀՀ ֆինանսների նախարարության և ԿԳՆ-ի կողմից համատեղ մշակել և ՀՀ կառավարության հաստատմանը ներկայացնել « <u>Կրթության առանձնահատուկ պայմանների կարիք ունեցող երեխաների կրթությունը կազմակերպող ՄԿՈԻ դասախոսների աշխատանքի</u>

			<u>վարձատրության արտոնյալ պայմանների հաշվարկման կարգի» նախագիծը:</u>
Հոդված 17, ժբ) ենթակետ	Սահմանել կրթության առանձնահատուկ պայմանների կարիք ունեցող երեխաների համար առանձին մարզական պարապմունքներ իրականացնելու կարգը:	Դեռևս սահմանված և հաստատված չեն կրթության առանձնահատուկ պայմանների կարիք ունեցող երեխաների համար առանձին մարզական պարապմունքներ իրականացնելու կարգը:	Առաջարկվում է ՀՀ ԿԳՆ-ի կողմից մշակել և ՀՀ կառավարության հաստատմանը ներկայացնել «Կրթության առանձնահատուկ պայմանների կարիք ունեցող երեխաների համար առանձին մարզական պարապմունքներ իրականացնելու կարգի» նախագիծը:

Վերոգրյալ նորմատիվ ակտերի մշակումը, հաստատումը և կիրառումը թույլ կտա «Կրթության առանձնահատուկ պայմանների կարիք ունեցող անձանց կրթության մասին» ՀՀ օրենքի դրույթներն առավել լիարժեք կիրառել ՄԿՈՒ համակարգում հաշմանդամություն ունեցող անձանց կրթությունը և ուսուցումն արդյունավետ իրականացնելու գործընթացում:

«Նախնական մասնագիտական (արհեստագործական) և միջին մասնագիտական կրթության մասին» ՀՀ օրենք

Օրենքի հոդվածը	Օրենքի դրույթը	Առաջարկվող փոփոխությունը
Հոդված 4, մաս 3	Ուսման վճարի փոխհատուցում նպաստի ձևով տրվում է մրցույթի արդյունքներով արհեստագործական և միջին մասնագիտական ուսումնական հաստատություն ընդունված, ուսումնական տարվա արդյունքներով բարձր առաջադիմություն ունեցող, սոցիալապես անապահով, ինչպես նաև սահմանամերձ կամ բարձրլեռնային բնակավայրերի ուսանողներին՝ Հայաստանի Հանրապետության օրենքներով սահմանված կարգով, Հայաստանի Հանրապետության կառավարության հաստատած տեղերի քանակին և կարգին համապատասխան:	Ուսման վճարի փոխհատուցում նպաստի ձևով տրվում է մրցույթի արդյունքներով արհեստագործական և միջին մասնագիտական ուսումնական հաստատություն ընդունված, ուսումնական տարվա արդյունքներով բարձր առաջադիմություն ունեցող, սոցիալապես անապահով, <u>հաշմանդամություն ունեցող</u> , ինչպես նաև սահմանամերձ կամ բարձրլեռնային բնակավայրերի և ուսանողներին՝ Հայաստանի Հանրապետության օրենքներով սահմանված կարգով, Հայաստանի Հանրապետության կառավարության հաստատած տեղերի քանակին և կարգին համապատասխան:
Հոդված 7, մաս 1	Հայաստանի Հանրապետությունում սահմանվում են արհեստագործական և միջին մասնագիտական կրթության պետական կրթական չափորոշիչներ:	Հայաստանի Հանրապետությունում սահմանվում են արհեստագործական և միջին մասնագիտական կրթության պետական կրթական չափորոշիչներ: <u>Պետական հատուկ կրթական չափորոշիչների մշակման, հաստատման և ներդրման կարգը սահմանում է Հայաստանի Հանրապետության կառավարությունը:</u>
Հոդված 8, մաս 3	Արհեստագործական կրթության արհեստավորի որակավորման աստիճան ստանալու համար	Արհեստագործական կրթության արհեստավորի որակավորման աստիճան ստանալու համար հիմնական կրթական ծրագրի

	<p>հիմնական կրթական ծրագրի ուսուցման տևողությունը 6 ամսից մինչև 3 տարի է:</p> <p>Կառավարության որոշմամբ կարող է սահմանվել արհեստագործական կրթական ծրագրով իրականացվող կրթության այլ հիմք և ուսուցման տևողություն:</p>	<p>ուսուցման տևողությունը 6 ամսից մինչև 3 տարի է:</p> <p>Կառավարության որոշմամբ կարող է սահմանվել արհեստագործական կրթական ծրագրով իրականացվող կրթության այլ հիմք և ուսուցման տևողություն, <u>այդ թվում և կրթության հատուկ պահանջներ ունեցող անձանց համար:</u></p>
<p>Հոդված 18, մաս 1</p>	<p>Արհեստագործական և միջին մասնագիտական ուսումնական հաստատությունը Հայաստանի Հանրապետության օրենքներին, սույն օրենքին, այլ իրավական ակտերին և իր կանոնադրությանը՝ համապատասխան՝</p> <p>1) ըստ կրթական ծրագրերի և ուսուցման ձևերի իրականացնում է ուսանողների և ունկնդիրների ընդունելությունը, ապահովում է նրանց ուսումնական գործընթացի, ընթացիկ և պետական ամփոփիչ ատեստավորման կազմակերպումն ու անցկացումը՝ պետական կրթական չափորոշիչների պահանջներով.</p> <p>2) ապահովում է դասախոսների, արտադրական ուսուցման վարպետների վերապատրաստումը, որակավորման</p>	<p>Արհեստագործական և միջին մասնագիտական ուսումնական հաստատությունը Հայաստանի Հանրապետության օրենքներին, սույն օրենքին, այլ իրավական ակտերին և իր կանոնադրությանը՝ համապատասխան՝</p> <p>1) ըստ կրթական ծրագրերի և ուսուցման ձևերի իրականացնում է ուսանողների և ունկնդիրների ընդունելությունը, ապահովում է նրանց ուսումնական գործընթացի, ընթացիկ և պետական ամփոփիչ ատեստավորման կազմակերպումն ու անցկացումը՝ պետական կրթական չափորոշիչների պահանջներով.</p> <p>2) ապահովում է դասախոսների, արտադրական ուսուցման վարպետների վերապատրաստումը, որակավորման բարձրացումը.</p> <p>3) իրականացնում է արհեստագործական և միջին մասնագիտական կրթության զարգացմանը նպաստող ծրագրեր.</p> <p>4) աջակցում է ուսանողական ինքնակառավարմանը, ուսանողների մասնակցությանը ուսումնական հաստատության կողմից իրականացվող ծրագրերում.</p> <p>5) իրականացնում է մեծահասակների կրթության և ուսուցման ծրագրեր,</p>

	<p>բարձրացումը.</p> <p>3) իրականացնում է արհեստագործական և միջին մասնագիտական կրթության զարգացմանը նպաստող ծրագրեր.</p> <p>4) աջակցում է ուսանողական ինքնակառավարմանը, ուսանողների մասնակցությանը ուսումնական հաստատության կողմից իրականացվող ծրագրերում.</p> <p>5) իրականացնում է մեծահասակների կրթության և ուսուցման ծրագրեր:</p>	<p>6) <u>իրականացնում է կրթության առանձնահատուկ պայմանների կարիք ունեցող երեխաների կրթությունն ներառական կրթության սկզբունքով:</u></p>
--	---	--

Ծանոթություն. Առաջարկվող փոփոխություններն ու լրացումներն ընդգծված են:

Բացի վերոգրյալ առաջարկություններից նպատակահարմար է, որ օրենքի համապատասխան հոդվածներում կատարվեն հետևյալ հոդվածների լրացումները, որոնք համահունչ են Հայաստանի Հանրապետության հանրակրթության մասին օրենքի դրույթներին և կապահովեն կրթության շարունակականության սկզբունքները հանրակրթությունից դեպի մասնագիտական կրթություն.

1. Մասնագիտական ուսումնական հաստատությունը կրթության կազմակերպման արդյունավետությունը բարձրացնելու նպատակով ուսանողների, նրանց ծնողների, մանկավարժական աշխատողների և տվյալ ուսումնական հաստատությունում կրթական գործընթացին մասնակից այլ անձանց համար ապահովում է կրթությանն օժանդակող խորհրդատվական ծառայություններ՝ տեղեկատվական, հոգեբանական, սոցիալ-մանկավարժական, հատուկ մանկավարժական, մեթոդական, առողջապահական և այլն: Մասնագիտացված կրթական աջակցության ձևերի կազմակերպման կարգը սահմանում է կրթության պետական կառավարման լիազորված մարմինը:
2. Մասնագիտական ուսումնական հաստատությունն ապահովում է կրթական ծրագրի կատարման անվտանգ և ապահով պայմաններ, բնականոն աշխատանքային ռեժիմ, բժշկական օգնություն և սպասարկում, սովորողների

Ֆիզիկական զարգացման ու առողջության ամրապնդման համար անհրաժեշտ պայմաններ:

3. Ուսանողների առողջության պահպանման և ֆիզիկական ու մտավոր զարգացման դժվարությունները կանխարգելելու, վերականգնելու նպատակով յուրաքանչյուր ուսանող տարին առնվազն մեկ անգամ անցնում է բժշկական (պրոֆիլակտիկ) հետազոտություն տարածքային սպասարկման առողջապահական կազմակերպության կողմից՝ պետական բյուջեի միջոցների հաշվին:
4. Ուսանողի ծնողն իրավունք ունի համագործակցելու մասնագիտական ուսումնական հաստատության մանկավարժական աշխատողների հետ իր երեխայի կրթության կազմակերպման հարցերով:

«Հաշմանդամություն ունեցող անձանց իրավունքների պաշտպանության և սոցիալական ներառման մասին» ՀՀ օրենքի նախագիծ

Վերոգրյալ օրենքի նախագծով ի թիվս այլ խնդիրների նախատեսվում է կարգավորել հաշմանդամություն ունեցող անձանց համար կրթության ոլորտում բոլորի հետ հավասար մասնակցության համար անհրաժեշտ սոցիալական, իրավական և տնտեսական երաշխիքներին առնչվող հարաբերությունները: Այն ՄԿՈՒ համակարգում հաշմանդամություն ունեցող անձանց համար կրթություն ստանալն ավելի կիրառելի դարձնելու համար առաջարկվում է օրենքի նախագծի՝

1. Հոդված 4-ը լրացնել նոր ենթակետով՝ հետևյալ ձևակերպմամբ. «10) հաշմանդամություն ունեցող անձանց (երեխաների) հանրակրթական և մասնագիտական ուսումնական հաստատություններում հիմնական և լրացուցիչ կրթական ծրագրերում ներգրավվածությունը»:
2. Հոդված 10-ի 2-րդ մասում կատարել լրացում հետևյալ խմբագրմամբ. «2. Շահագործված շենք-շինությունները (այդ թվում՝ կրթական, մշակութային և մարզական), անկախ սեփականության ձևից, ենթակա են հարմարեցման հաշմանդամություն ունեցող անձանց համար: Այն դեպքերում, երբ հնարավոր չէ ապահովել համընդհանուր դիզայնը, ապա ապահովվում է օժանդակ հարմարանքների կիրառումը հաշմանդամություն ունեցող անձանց որոշակի խմբերի համար՝ դրանք առավելագույնս օգտագործելի դարձնելու նպատակով՝ Հայաստանի Հանրապետության կառավարության սահմանած կարգով»:
3. Հոդված 10-ի 2-րդ մասի վերջին նախադասությունը տանել «Եզրափակիչ դրույթների» մեջ հետևյալ ձևակերպմամբ: «Սույն օրենքի հոդված 4-ի 2-րդ մասով նախատեսված դրույթը կիրականացվի փուլերով՝ Հայաստանի Հանրապետության կառավարության սահմանած ժամկետներով»:
4. Հոդված 12-ի 2-րդ մասը վերաշարադրել հետևյալ բովանդակությամբ. «2. Կրթության բնագավառում լիազորած մարմինը հաշմանդամություն ունեցող անձանց (երեխաների) համար ապահովում է՝
 - 1) ներառական, հասանելի և մատչելի կրթություն՝ կրթության բոլոր մակարդակներում և բոլոր կրթական ծրագրերով ու ձևերով,
 - 2) մասնակցությունը ցկյանս ուսումնառության ոլորտում իրականացվող գործընթացներին»:
5. Հոդված 12-ի 8-րդ մասը վերաշարադրել հետևյալ բովանդակությամբ. «Սույն հոդվածի 5-րդ և 6-րդ մասերով սահմանված հիմքերով պետական բարձրագույն, նախնական մասնագիտական (արհեստագործական) և միջին մասնագիտական ուսումնական հաստատությունների անվճար համակարգում սովորող 1-ին կամ 2-րդ խմբի հաշմանդամություն ունեցող անձինք կամ հաշմանդամություն ունեցող երեխաները կրթության բնագավառում լիազոր մարմնի կողմից սահմանած կարգով տեղափոխվում են ուսումնական հաստատության վճարովի համակարգ, եթե ուսումնառության ընթացքում կատարված բժշկասոցիալական վերափորձաքննության արդյունքում չեն ճանաչվել հաշմանդամություն ունեցող անձ (երեխա)»:

6. Հոդված 12-ի 9-րդ մասը վերաշարադրել հետևյալ բովանդակությամբ.
«9. Պետական բարձրագույն, միջին մասնագիտական և նախնական մասնագիտական (արհեստագործական) ուսումնական հաստատությունների վճարովի համակարգում սովորողները, ուսումնասրության ընթացքում 1-ին կամ 2-րդ խմբի հաշմանդամություն ունեցող անձի կամ հաշմանդամություն ունեցող երեխա ճանաչվելու դեպքում՝ կրթության բնագավառում լիազոր մարմնի կողմից սահմանած կարգով տեղափոխվում են ուսումնական հաստատության անվճար ուսուցման համակարգ»:
7. Հոդված 16-ի 2-րդ մասի 4 և 5 ենթակետերը միավորել հետևյալ խմբագրությամբ. «4. վերապատրաստման, որակավորման բարձրացման և վերաորակավորման դասընթացների միջոցով նոր կարողությունների ու հմտությունների զարգացում, ինչպես նաև վերամասնագիտացում»:
8. Հոդված 22-ի 2-րդ մասում կատարել լրացում հետևյալ խմբագրությամբ.
«Բնակչության սոցիալական պաշտպանության հաստատություններում գտնվող և տնային պայմաններում սպասարկվող հաշմանդամություն ունեցող անձանց (երեխաներին) տրամադրվում են կենցաղային սպասարկման և կրթական ծառայություններ, առաջնային բժշկական օգնություն և սոցիալ-հոգեբանական ու իրավաբանական խորհրդատվություն:

Ծանոթություն. Վերոգրյալ օրենսդրական դրույթներում առաջարկվող լրացումներն ընդգծված են: